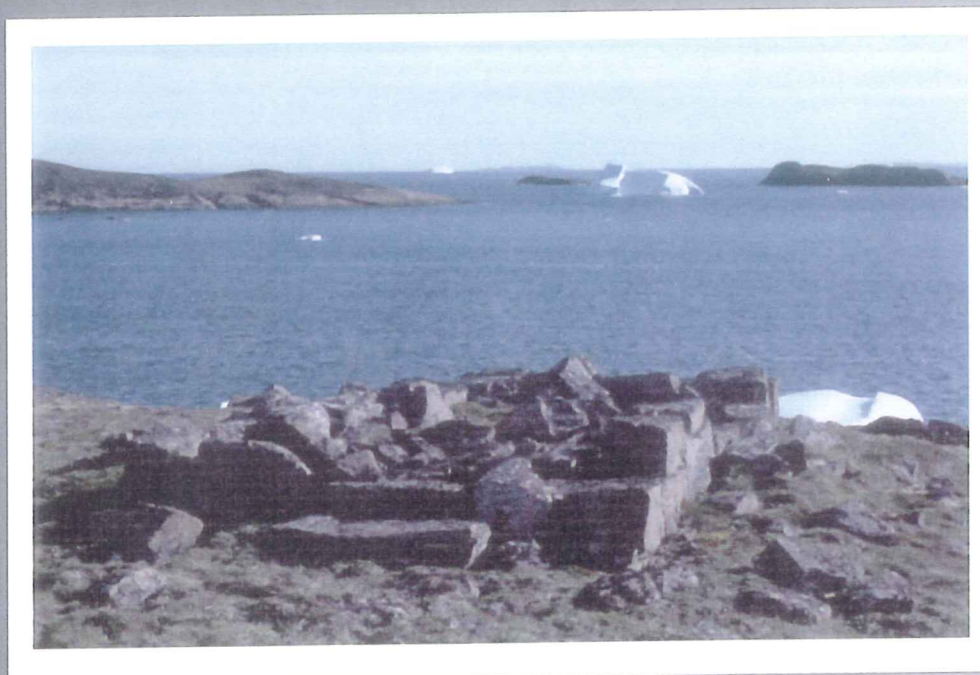

FELTRAPPORT · 3

HANDEL OG KOMMUNIKATION I NORDATLANTEN

RAPPORT OM PRØVEUNDERSØGELSER PÅ DEN FORMODEDE ATLANTHAVN, SANDHAVN VED
MAAKKARNEQ, NANORTALIK KOMMUNE, SOMMEREN 2001

Dorte Veien Christiansen

SILA · NATIONALMUSEETS CENTER FOR GRØNLANDSFORSKNING · JANUAR 2002

Handel og kommunikation i Nordatlanten.

Rapport om prøveundersøgelserne på den formodede Atlanthavn, Sandhavn, ved Makkarneq, Nanortalik Kommune. Sommeren 2001.

Indhold:

Indledning	side 2
Forløbet af undersøgelserne	side 3
De skriftlige kilders oplysninger om Sandhavn	side 4
Topografi	side 5
Lokalitetens forhistorie	side 5
Anlæg	side 7
Prøveudgravning	side 15
Tolkning af lokaliteten	side 19
Konklusion	side 19

Bilag:

Kortmateriale
Opmålinger og skitser
Lagbeskrivelser
Liste, hvor lag i flade og profil sammenstilles
Profil- og fladetegninger
Fundliste
Dagbog

NATIONALMUSEET

FORSKNINGS- &
FORMIDLINGSAFDELINGEN
SILA - CENTER FOR
GRØNLANDSFORSKNING
FREDERIKSHOLMS KANAL 12
DK - 1220 KØBENHAVN K

Handel og kommunikation i Nordatlanten.

Rapport om prøveundersøgelserne på den formodede Atlanthavn, Sandhavn, ved Makkarneq, Nanortalik Kommune. Sommeren 2001.

(Ø221, Ø221a, Ø221b, fredningsnummer 60V2-II-520)

Indledning

Med det formål, at undersøge og belyse handlen og kommunikationen i det norrøne Grønland har Sila, Nationalmuseets Center for Grønlandsforskning, i starten af 2001 iværksat et ph.d. projekt med titlen: "Den norrøne bosætning i Grønland: Handel og kommunikation i Nordatlanten."

Formålet er som nævnt at undersøge karakteren og omfanget af de kontakter, der har været mellem nordboerne i Grønland og den øvrige Nordatlant, Skandinavien og Europa i den knap 500 år lange bosættelsesperiode.

En del af projektet går ud på at lokalisere og undersøge en formodet større havn, Sand eller Sandhavn, som omtales i en enkelt skriftlig kilde, nemlig Ivar Baardsøns "Beskrivelse af Grønland."

Beliggenheden af denne Sandhavn er ukendt, men det er blevet foreslået, at lokaliteten skulle ligge ved en lille bugt Maakkarneq på halvøen Ikigaat i den allersydligste del af Grønland.

I sommeren 2001 blev der udført prøveundersøgelser på denne plads for at undersøge funktionen og dateringen af ruinerne på dette sted. Tillige blev der foretaget opmålinger af samtlige ruiner og landskab på stedet.

Samtidig med Sandhavn-projektet foregik to andre projekter, dels projektet "Tidlig Thulekultur i Sydgrønland", der er under ledelse af Hans Christian Gulløv fra Sila, Nationalmuseets Center for Grønlandsforskning, og som sammen med undersøgelserne af den mulige nordbohavn Sandhavn indgår i Silas overordnede projekt "Inuit-Nordbo i Sydgrønland". Hertil kommer projektet "Rekognoscering og udgravning af bådnauster i Østerbygden" under ledelse af Flemming Rieck i samarbejde med museumsinspektør Hans Kapel, og med deltagelse af museumsinspektør Jørgen Dencker, alle fra Nationalmuseet Marinarkæologiske Undersøgelser. I 2001 omfattede dette projekt undersøgelser af et formodet skibsnæst på Herjolfsnæs.

Grundlaget for denne rapport i form af originaltegninger, fotos, lommebøger med mere befinder sig på Sila, Nationalmuseets Center for Grønlandsforskning i København.

Forløbet af undersøgelserne

Undersøgelsen fandt sted i perioden fra den 30. juli til den 16. august 2001 og omfattede dels prøveundersøgelser, dels opmålinger af alle ruiner samt skitser og beskrivelser af disse.

I selve prøveundersøgelserne deltog stud.mag. ved Institut for Arkæologi og Etnologi på Københavns Universitet Cille Krause, museumsleder på Nanortalik Museum Kristine Raahauge samt undertegnede, som af privat grunde var nødsaget til at forlade udgravningen allerede den 11. august. Sidstnævnte var ansvarlig for projektet.

I udgravningerne medvirkede, når tiden tillod det, endvidere deltagere fra "Tidlig Thulekultur"-projektet, nemlig forskningsprofessor Hans Christian Gulløv, der påtog sig opgaven at skitsere samtlige nordboruiner, kandidatstipendiat Martin Appelt samt stud.mag. på Institut for Arkæologi og Etnologi ved Københavns Universitet Niels Algreen Møller.

For opmålingerne af ruiner og - i det omfang tiden tillod det - landskab stod landmåler Niels Christian Clemmensen, der sammen med sin kone Kirsten Clemmensen, mod at få rejse og ophold betalt, havde tilbudt at deltage i projektet. Familien Clemmensen opholdt sig på lokaliteten fra den 30. juli til den 11. august.

Endelig var Hans Kapel i lejren fra den 30. juli til den 3. august, hvor han skulle videre til Qaqortoq for at lede en tur i Sydgrønland for "Nationalmuseets Venner". I de få dage, hvor Hans Kapel var i Sandhavn, deltog han ikke i de arkæologiske undersøgelser, men varetog primært praktiske opgaver.

I de første dage boede museumsinspektør Flemming Rieck og museumsinspektør Jørgen Dencker i lejren på Sandhavn, inden de flyttede deres lejr over på Herjolfsnæs, hvor deres projekt skulle udføres. I løbet af disse dage deltog Flemming Rieck i begrænset omfang i udgravningerne på Sandhavn.

Desuden var museumsleder Kristine Raahauges mand Poul Raahauge en hyppig og meget velkommen gæst på lokaliteten. Han stillede beredvilligt sin hjælp til rådighed og løste mange praktiske problemer, bl.a. hjalp han os med at få kontakt med omverdenen pr. telefon eller e-mail i forbindelse med vores to orkaner. Desuden stillede Poul og Kristine Raahauge deres båd til rådighed i forbindelse med bl.a. rekognosceringer og persontransporter. En stor tak til Kristine og Poul, der både som repræsentanter for Nanortalik Museum og som privatpersoner, gjorde et stort arbejde for at få tingene til at fungere på trods af orkaner m.m.

Endelig skal det nævnes, at vi havde et kort besøg af John Vejle, privatperson fra Frederiksværk, som er meget interesseret i nordboerne og derfor også i at følge vores undersøgelser.

De skriftlige kilders oplysninger om Sandhavn

Sandhavn eller Sand omtales i en tilføjelse til Ivar Baardsøns "Beskrivelse af Grønland".

Tilføjelsen, der findes bevaret i to næsten identiske afskrifter, er sandsynligvis interpoleret med Ivar Baardsøns "Beskrivelse af Grønland" omkring 1500, og er givet af "...Vise mend, der fødte ere udi Grønland, och sidst komme aff Grønland..."

Oprindelsessted og -tid for kilden er uvis, men der synes ifølge sprogkyndige umiddelbart ikke at være grund til at betvivle den.

I den nævnte tilføjelse til Ivar Baardsøns "Beskrivelse af Grønland" forklares, hvordan søfarende finder over det store Atlanterhav fra Norge til Grønland, og dernæst beskrives det sted, som man først kommer til:

"man kommer til et højland i Grønland, som hedder Hvarf. En dag før man kan se det nævnte Hvarv, kan man se et andet højt bjerg, som hedder Hvidsærk. Under (eller mellem) de to fjelde, som hedder Hvarf og Hvidsærk, ligger et næs, som hedder Herjolfsnæs, og derved ligger en havn, som hedder Sand, fælles havn for nordmænd og købmænd.

Sejler man fra Island, da skal man tage sin kurs fra Sneffjeldsnæs og sejle ret mod vest en dag og en nat – og så dreje ganske lidt mod sydvest for at undgå isen ved Gunnbjørnskær. Derpå en dag og en nat ret sydvest, og så kommer man under det førstnævnte højland Hvarf i Grønland, som førnævnte Herjolfsnæs og Sandhavn ligger under."

Man har så tidligt som i 1830'erne, bl.a. andet som følge af tilstedeværelsen af en kirke, kunnet placere Herjolfsnæs på et lille næs kaldet Ikigaat, beliggende på fjordbredden vest for bygden Frederiksdal. Da Sandhavn skulle ligge ved Herjolfsnæs, mente man allerede i 1845 at kunne placere Sandhavn ca. 1 km syd for den lille bygd Frederiksdal, der er beliggende på den anden side af Herjolfsfjoden/Narssap Sarqâ overfor Herjolfsnæs. Her lå nemlig en beskyttet havn i form af en lavvandet bugt med en smal sandstrand, der kunne have fungeret som naturhavn.

Ove Bak, der tidligere var skolelærer i Sydprøven og som i slutningen af 1960'erne og starten af 1970'erne rekognoscerede i en stor del af Sydgrønland for at finde ruiner, har dog påpeget, at denne bugt ved lavvande er tør, og at der kun er en rimelig dybde i et par smalle render, hvilket naturligvis ikke er hensigtsmæssigt, hvis bugten skulle bruges som havn for tilrejsende handelsskibe.

I stedet udpegede Ove Bak i 1968 en anden nordbolokalitet som nordboernes havn Sand. Denne lokalitet er beliggende ved bugten Maakkarneq på den halvø, hvor også Herjolfsnæs ligger, ca. 4 km vest for Herjolfsnæs.

Topografi

Maakkarneq bugten er som nævnt beliggende på den vestlige side af den halvø i Atlanterhavet, hvor Herjolfsnæs ligger på den østlige side. Bugten vestside domineres af en bred og flad sandbred og høje sand- og lerskrænter, her har der helt klart været fint at trække skibe op. Længere mod øst er der mere stenet, men med en lavere kyst, hvor der enkelte steder er gode ophalingssteder, og andre steder gode ankerpladser. I selve bugten er der bortset fra et enkelt skær sandbund. Det generelle indtryk af stedet er, at det er meget sandet, og navnet Sand eller Sandhavn virker som påpeget af Ove Bak rigtigt til dette sted.

Til trods for det barske vejr og hav uden for bugten, er der forholdsvist roligt inde i selve bugten. Det kan blæse meget kraftigt (føn-vinden), og under sommerens feltarbejde oplevede vi da også to orkaner (med vindstød på over 60 meter i sekundet), der praktisk talt blæste en stor del af vores lejr i havet. Men selv under så kraftig storm forblev vandet inde i bugten – sandsynligvis primært pga. en lille ø midt i indsejling til bugten - relativt roligt sammenlignet med det meget oprørske Atlanterhav lige uden for. Bugten udgør helt klart en god naturhavn, hvor det ved næsten alle vindretninger vil være muligt at finde læ.

Lokalitetens forhistorie

Som nævnt foreslog Ove Bak i 1970, at ruinerne ved Maakkarneq skulle være sporene efter nordboernes Sandhavn. Lokaliteten havde været nævnt i den arkæologiske litteratur et par gange tidligere, men en egentlig beskrivelse m.m. var ikke udført, før Ove Bak i slutning af tresserne genopdagede lokaliteten (beskrivelser og kortskitser forligger i Ove Baks rapport fra 1970). I forlængelse af Ove Baks iagttagelser besøgte Svend E Albrethsen, der dengang var museumsinspektør på Nationalmuseet, og Joel Berglund, der som arkæologistuderende assisterede på besøget, lokaliteten. Under besøget blev der foretaget kortskitser og ruinbeskrivelser. Disse foreligger dels i rapportform og er dels publiceret af Joel Berglund i "Herjolfsnæs – kirken ved havet" fra 1988.

Enkelte af ruinerne havde som nævnt været omtalt tidligere, nemlig første gang allerede i Annaler for Nordiske Oldkyndighed i 1842-43, hvor handelsassistent Ove Kielsen fra Nanortalik

publicerede resultaterne af arkæologiske iagttagelser og undersøgelser i Nanortalik-området. I 1840 havde Ove Kielsen været på forretningsrejse til Østprøven, udliggerstedet på Ikigaat/Herjolfsnæs, hvor han allerede havde været i gang med at udgrave kirke og kirkegård. Under dette besøg tillod vejret ikke, at Kielsen fortsatte sin udgravninger, men derimod var han sammen med udliggeren på tur til Maakkarneq, idet man havde overvejet at flytte udliggerstedet fra Ikigaat hertil. På vandringen stødte de på ”to nordiske Ruiner, som vare saa kjendelige, at de meget godt havde kunnet lade sig udmaale” (Annaler for Nordisk Oldkyndighed 1842/43, 333). På vejen tilbage fulgte de en gammel sti, der førte dem direkte til en ”nordisk Ruin, beliggende paa en omtrent 30 Fod høi Klippe i Nærheden af Stranden. Ruinen selv var usædvanlig vel vedligeholdt: Murene stod endnu 3 til 4 Fod høie, og Stenene i dem laa saa tætte og faste paa hinanden, som om Murene først for ikke ret længe siden vare blevne opførte. Bygningen havde efter sædvane været lang og smal; Indgangen saaes paa Sydsiden, ikke langt fra den vestlige ende af bygningen; derimod fandtes der intet Spor af vinduer.” (Annaler for Nordisk Oldkyndighed 1842/43, 333 f.). Senere i teksten beklages det, at hr. Kielsen hverken nu eller senere har haft lejlighed til at opmåle eller nærmere at undersøge ruiner mellem Ikigaat og Maakkarneq (Annaler for Nordisk Oldkyndighed 1842/43, 334).

Fra denne periode og frem til 1921, hvor Poul Nørlunds store udgravning på Herjolfsnæs fandt sted, blev der foretaget mindre undersøgelser på Herjolfsnæs og fund blev med jævne mellemrum sendt til Nationalmuseet i København. Til trods for den forholdsvis store arkæologiske aktivitet på Herjolfsnæs, synes der overhovedet ikke at være arkæologiske aktiviteter i tilknytning til ruinerne i Maakkarneq Bugten, og selvom Nørlund tilsyneladende besøger lokaliteten, er det først med Ove Baks besøg på lokaliteten i perioden fra 1968 til 1970, at en egentlig erkendelse af lokaliteten finder sted.

I sin store publikation af udgravningerne på Herjolfsnæs omtaler P. Nørlund den særlige funktion, som må have været knyttet til Herjolfsnæs. Nørlund gør opmærksom på, at der i området omkring Herjolfsnæs ikke har været landbrugsmæssig basis for andre store gårde, og at lokalitetens baggrund primært må have været handel. Nørlund henviser til, at Ivar Baardsøn efter at have beskrevet sejlruterne fra Norge og Island først nævner Herjolfsnæs [og Sandhavn] som anløbshavn for skibene og herefter hvad der findes øst og dernæst vest for pladsen. Dermed bliver Herjolfsnæs et topografisk fikspunkt, hvilket ifølge Nørlund underbygger Herjolfsnæs’ [og Sandhavns] vigtige rolle (Nørlund 1924, 7). Betydningen underbygges også af omtalen i de øvrige skriftlige kilder. Efterfølgende skriver Nørlund, at man ikke kender den præcise placering af Sandhavn. Da der ikke er en naturlig havn på selve Herjolfsnæs placerede Nørlund, som andre før ham, den formodede

havn på den anden side af Herjolfsfjorden, syd for Frederiksdal, hvilket fremgår af figur 14 på side 24 i Nørlunds publikation fra 1924.

I en fodnote nævner Nørlund, at der findes nordboruiner ved Maakkarneq Bugten. Nørlund har tilsyneladende været på stedet, men har kun observeret enkelte af ruinerne (Nørlund 1924, note 1, side 11), og tanken, at ruinerne i Maakkarneq kunne være de sidste rester af den omtalte Sandhavn, er tilsyneladende ikke faldet ham ind

Anlæg

I forbindelse med sommerens undersøgelser blev lokaliteten (omfattende Ø221, Ø221a og Ø221b) gennemgået systematisk, idet vi støttede os til Ove Baks skitse over området fra 1968-70 og Svend Erik Albrethsens skitse fra 1970. På Ø221 anvendtes Ove Baks nummereringer af anlæggene, idet vi, når der var behov for yderligere numre (ved registrering af nye anlæg), tilføjede et bogstav til nummeret på det anlæg, som lå tættest på det nye anlæg. På Ø221b anvendtes Svend Erik Albrethsens nummerering.

På lokaliteten kunne i alt registreres omkring 70 anlæg, hvoraf kun 23 var ruiner efter nordboer.

Ove Bak fandt ved sin gennemgang af pladsen 19 anlæg, mens Svend Erik Albrethsen kunne udskille 15 anlæg. Efterfølgende vil kun nordbo-anlæggene blive nærmere beskrevet. For en nærmere gennemgang af de eskimoiske ruiner henvises til rapport ved Hans Christian Gulløv.

Under sommerens ophold i Maakkarneq blev samtlige anlæg fotograferet, skitseopmålt samt indmålt. Sidstnævnte blev udført af Niels Christian Clemmensen, der anvendte GPS med en fast station og en mobil station. I opmålingen er en usikkerhed på mindre end 1 cm på de vertikale målinger (x- og y-koordinater), mens de horisontale målinger havde en lidt større unøjagtighed (Z-koordinaterne).

Hovedparten af nordbo-anlæggene lå samlet indenfor et mindre område på en skråning på bugtens østlige bred (Ø221), men der findes enkelte anlæg fra nordboerne længere mod nord dels langs den østlige kystlinien (bl.a. et anlæg betegnet Ø221a) og dels indenfor et mindre område i bunden af bugten (betegnet Ø221b).

Ø221

Anlæg 1 (Ove Baks nummer 1 og Svend Erik Albrethsens nummer 15).

Beskrivelse: Ca. 4,75x8,75 m (ydre mål) stort tørstenshus af store veltilpassede skarpkantede stenblokke. Kassemur på ca. 1 m bredde, på de to synlige flader er stenene klart tildannede. Muren

er bevaret i op til et par skifter (op til omkring 1 m's højde). Mod syd ud mod kystskrænten er muligvis en ca. 1 m bred åbning (indgang).

Beliggenhed: Ca. 250 m nord for den centrale nordbobebyggelse, på lille flad terrasse ud mod stejl skrænt mod havet.

Funktion: Bygning til opbevaring af (import/eksport)varer?

Anlæg 1a (Ikke registreret af Ove Bak eller Svend Erik Albrethsen)

Beskrivelse: Ca. 2,25x3,2 m storstensat kvadrat med fordybning på 3,4x6,6 m foran. Tykkelse på sten i mur ca. 0,7 m. Bevaret i et skifte.

Prøveundersøgelse (jf. nedenfor).

Beliggenhed: Ca. 250 m nord for den centrale nordbobebyggelse, på lille flad terrasse ud mod stejl skrænt mod havet.

Funktion: Eskimoisk sommertelt fra nyere tid.

Anlæg 1b (Ikke registreret af Ove Bak eller Svend Erik Albrethsen)

Beskrivelse: Ca. 2,3x3,3 m stor fordybning.

Prøveundersøgelse (jf. nedenfor).

Beliggenhed: Ca. 250 m nord for den centrale nordbobebyggelse, på lille flad terrasse ud mod stejl skrænt mod havet, umiddelbart sydvest for anlæg 1a.

Funktion: Jagtskjul fra nyere tid?

Anlæg 1c (Ikke registreret af Ove Bak eller Svend Erik Albrethsen)

Beskrivelse: Ca. 3x5,1 m stortstensat rektangel med lille fordybning mod vest.

Prøveundersøgelse (jf. nedenfor).

Beliggenhed: Ca. 250 m nord for den centrale nordbobebyggelse, på lille flad terrasse ud mod stejl skrænt mod havet, umiddelbart vest for anlæg 1a.

Funktion: Eskimoisk sommertelt fra nyere tid.

Anlæg 2 (Ove Baks nummer 2 og Svend Erik Albrethsens nummer 14)

Beskrivelse: Ca. 4,9x5,5 m stort tørstenshus af større veltilpassede sten. Stærkt sammenstyrtet, sandsynligvis pga. eskimoisk grav midt i bygningen. Der er sandsynligvis taget sten til gravens stenoverdække fra bygningen.

Mur mod øst rimelig godt bevaret, mod vest lidt dårligere. For begges vedkommende dog ingen tvivl om, at muren har været en kassemur, hvor i hvert fald den ydre flade har været tilhugget, så den fremstod flad. Kassemurens tykkelse har ligget på omkring 1,1 m.

Mod kystskrænten (den sydlige væg) var muren styrtet sammen, dog var den sydligste sten i østmuren en hjørnestein, hvorfor vi kan konkludere, at konstruktionen ikke har været længere end de 4,9 m. Mod nord udgøres væggen af en jordfast klippeblok, dog kan forløbet af det indre af kassemuren dog svagt skimtes langs/under klippeblokken. Mod nord finde en lille eskimoisk grav i ly under klippeblok (umiddelbart nord for bygning).

Beliggenhed: Ca. 150 m nord for centrale nordbobebyggelse.

Funktion: Bygning til opbevaring af (import/eksport)varer?

Anlæg 3 (Ove Baks nummer 3 og Svend Erik Albrethsens nummer 12)

Beskrivelse: Ca. 11x6,25 m (ydre mål) rektangulær konstruktion af store sten og tørv. I konstruktionen indgår flere jordfaste klippeblokke. Evt. indgang i det sydøstlige hjørne af bygningen.

Beliggenhed: I den centrale nordbobebyggelse.

Funktion: Fårefold?

Anlæg 4 (Ove Baks nummer 4 og Svend Erik Albrethsens nummer 11)

Beskrivelse: Ca. 11,7x6 m (ydre mål) stor bygning af sten og tørv. Muren er meget markant og solidt bygget mod nord. Mod vest en tydelig indgang, der fortsætter som brolægning udenfor bygning.

Beliggenhed: I den centrale nordbobebyggelse.

Funktion: Stald?

Anlæg 5 (Ove Baks nummer 5 og Svend Erik Albrethsens nummer 13)

Beskrivelse: Ca. 3x6 m stor tørstensbygning. I midten eskimoisk grav, som stærkt har forstyrret bygningen.

Beliggenhed: I den centrale nordbobebyggelsen, umiddelbart syd for anlæg 5.

Funktion: Bygning til opbevaring af (import/eksport)varer?

Anlæg 5a (ikke erkendt af hverken Ove Bak eller Svend Erik Albrethsen)

Beskrivelse: Dårligt bevaret bygning, uden tvivl sten på linie i vægforløb. Måske er bygningen blevet destrueret tidligt i bebyggelsesperioden.

Beliggenhed: I den centrale nordbobebyggelsen, umiddelbart nord for anlæg 5.

Funktion: ?

Anlæg 6 (Ove Baks nummer 6, mens den ikke er medtaget hos Svend Erik Albrethsen)

Eskimoisk tomt, jf. rapport ved Hans Christian Gulløv.

Anlæg 7 (Ove Baks nummer 7 og Svend Erik Albrethsens nummer 10)

Beskrivelse: Ca. 13x5 m (ydre mål) stor bygning af tørv og sten. Bygget af ca. 1 m bred kassemur af store sten. Tilsyneladende opdelt i to rum, adskilt ved en stenvæg omtrent i midten. Det sydlige rum tilsyneladende bygget af tørstensmur uden tørv, indgang mod vest og med stenrækker udenfor, der leder op til indgangen. Midt i det sydlige rum er stenlægning, der kan udgøre det for en grebning. Det ser i det hele taget ud som om, gulvet i det sydlige rum har været brolagt.

Det nordlige rums mure er ikke så godt bevaret, tilsyneladende bygget af både tørv og sten. Der har været indgang til det nordlige rum i den østlige væg, længst mod nord.

Beliggenhed: I den centrale nordbobebyggelse.

Funktion: Stald og lade, eller evt. stald til får og kvæg?

Anlæg 8 (Ove Baks nummer 8 og Svend Erik Albrethsens nummer 9)

Beskrivelse: Naturlig klippespalte, hvorover der er lagt tre flade sten, for enderne af spalten har der været opstillet sten.

Beliggenhed: I den centrale nordbobebyggelse.

Funktion: Depot?

Anlæg 9 (Ove Baks nummer 9 og Svend Erik Albrethsens nummer 8)

Beskrivelse: Ca. 5,2x7 m (ydre mål) stort tørstenshus. Fundament af store kantede blokke. I den sydlige væg er muren bedst bevaret, her ser det ud til at muren oprindeligt kan have været en kassemur på omkring 1 m's bredde. I det sydøstlige hjørne af bygningen er anlagt en eskimoisk grav, måske har anlæggelsen af denne medført ødelæggelserne på bygningen.

Beliggenhed: I den centrale nordbobebyggelse.

Funktion: Opbevaring af (import/eksport)varer?

Anlæg 10 (Ove Baks nummer 10, mens Svend Erik Albrethsens ikke har det med)

Beskrivelse: 8x6,25 m (ydre mål) stor struktur med op til 2 m brede jordvægge. I væggen indgår store jordfaste klippeblokke. Indgang mod vest.

Muligvis eskimoisk (jf. rapport ved H. C. Gulløv).

Beliggenhed: I den centrale nordbobebyggelse.

Funktion: Beboelse?

Anlæg 11 (Ove Baks nummer 11 og Svend Erik Albrethsens nummer 7)

Beskrivelse: To strukturer, hvoraf den vestlige overlapper den østlige.

Den vestlige struktur måler 11,25x10 m (ydre mål), og fremstår ved et tydeligt, men ikke særlig iøjnefaldende forløb af tørv og sten. Den østlige struktur måler 10x8,75 m (ydre mål) og fremstår mere klart, med flere sten.

Begge anlæg afviger i udseende fra de øvrige anlæg på lokaliteten, bl.a. fremstår de mere spinkelt. Dette kan evt. skyldes, at anlæggene er af nyere dato (måske de eneste spor efter et blikstur fra starten af forrige århundrede), men man skal dog ikke helt forkaste muligheden af, at ruinerne kan være spor efter en ny type anlæg (f.eks. de sidste rester efter boder tilsvarende dem, der ses på islandske handelspladser, f.eks. Gásar og Gautavik).

Beliggenhed: I den centrale nordbobebyggelse.

Funktion: ?

Anlæg 12 (Ove Baks nummer 12 og Svend Erik Albrethsens nummer 5 og 6)

Anlæg 12 omfatter tre enheder, dels en bygning mod øst betegnet 12a, en bygning mod vest betegnet 12b samt en mødding mellem disse to bygninger betegnet 12c.

Anlæg 12a (Ove Baks nummer 12A og Svend Erik Albrethsens nummer 5)

Beskrivelse: Den østlige struktur udgøres af en ca. 26 m lang og 14 m bred bygning (ydre mål) af sten og tørv. Bygningen er meget ødelagt, og det er svært at se, hvordan konstruktionen oprindeligt har været. Der er dog et forholdsvis godt bevaret murforløb i husets sydlige hjørne, med fine, store firkantede og skarpkantede blokke. Dette antyder, at murene i bygningen oprindeligt har været solide og velbyggede. I bygningens nordlige ende ser det ud som om, der har været anvendt mere tørv i murene. Murene er generelt meget sammenstyrtede, herunder især den vestlige mur, der løber

langs en lille højderyg, og som derfor har været mere tilbøjelig til at styrte sammen. Inde i selve bygningen er der spor efter flere forløb på tværs af bygningen, formodentlig spor efter rumopdelinger. Der kan også registreres et forløb omtrent midt i bygningens længderetning, måske er det spor efter en tagbærende konstruktion. Tilsvarende er der muligvis spor efter flere indgange samt trapper udenfor disse mod syd. Endelig kan der være spor efter en lille tilbygning i det nordvestlige hjørne (ikke medtaget på skitsen af huset), muligvis et fadebur eller en badstue. Der gemmer sig formodentligt flere faser i tomten.

Beliggenhed: I den centrale nordbobebyggelse.

Funktion: Beboelse, herunder har den nordlige ende sandsynligvis været anvendt til regulær beboelse, mens de øvrige rum kan have været anvendt til f.eks. opbevaring af husgeråd, mad osv.

Anlæg 12b (Ove Baks nummer 12C og Svend Erik Albrethsens nummer 6)

Beskrivelse: Den vestlige struktur udgøres også af en temmelig udflydende sten- og tørvebygning på ca. 15x9,5 m (ydre mål). De anvendte sten er noget mindre end de store blokke i anlæg 12a. I den sydlige del af bygningen er muligvis spor efter en rumopdeling.

Beliggenhed: I den centrale nordbobebyggelse.

Funktion: Beboelse?

Anlæg 12c (Ove Baks nummer 12B, ikke nummereret særskilt hos Svend Erik Albrethsen)

Beskrivelse: Mødding, der fremtræder som grønt tuet græs, der markant adskiller sig fra den omgivende bevoksning.

Prøvegravning (jf. nedenfor).

Anlæg 13 (Ove Baks nummer 13 og Svend Erik Albrethsens nummer 4)

Beskrivelse: Udflydende ruinområde på ca. 16x6 m (ydre mål). I den østlige del af området findes omrids af 13x5,5 m (ydre mål) stor ruin. Om det drejer sig om flere faser af samme bygning, hvoraf den ene fase har omfattet det 13x5,5 m store hus og en anden fase har haft et længere hus, eller om der kun har været det ene hus på 13x5,5 m og resten af ruinområdet blot er opstået ved nedbrydning af dette hus.

Beliggenhed: Sydlige del af den centrale nordbobebyggelse.

Funktion: Beboelse.

Anlæg 14 (Ove Baks nummer 14 og Svend Erik Albrethsens nummer 2)

Beskrivelse: Ca. 5x5 m stort mosgroet tun. Blokke, der udgør hjørne i murforløb, kan ses i det nordlige hjørne. Muligvis tørstenshus.

Beliggenhed: Sydlige del af centrale nordbobebyggelse.

Funktion: Opbevaring?

Anlæg 15 (Ove Baks nummer 15 og Svend Erik Albrethsens nummer 3)

Beskrivelse: Ca. 24x9 m (ydre mål) stor udflydende ruinkompleks. Forholdsvis mange sten.

Antydning af rumopdeling. Mod vest er antageligt en indgang med en trappe nedenfor. Syd for ruin fremtræder mødding som grønt tuet græs.

Beliggenhed: Sydligt del af centrale nordbobebyggelse.

Funktion: Beboelse.

Anlæg 16 (Ove Baks nummer 16, ikke medtaget hos Svend Erik Albrethsen)

Den af Ove Bak foreslåede stensamling i strandkant kan ikke verificeres som menneskeskabt, og den er derfor ikke medtaget her.

Anlæg 17 (Ove Baks nummer 17 og Svend Erik Albrethsens nummer 1)

Ifølge H. C. Gulløv ikke nordboruin (naturfænomen).

Anlæg 18 (Ove Baks nummer 18, ikke medtaget af Svend Erik Albrethsen)

Ifølge H. C. Gulløv ikke nordboruin, men derimod eskimoisk køddepot.

Anlæg 19 (Ove Baks nummer 19, ikke medtaget af Svend Erik Albrethsen)

Ifølge H. C. Gulløv ikke nordboruin, men derimod kun eskimoisk grave.

Ø221a

Beskrivelse: Ca. 5x3,5 m (ydre mål) stor tørstensbygning. Kun et skifte synligt. Bygget af rullesten, i hjørnerne lidt større og måske en anelse mere kantede sten. Det ser ud til, at stenene i muren har fremtrådt flade på ydersiden. Ikke muligt at iagttage om muren har været en kassemur.

Beliggenhed: Ca. 800 m nordvest for den centrale nordbobebyggelse på en stenet skråning ned mod lille bugt.

Funktion: Bygning til opbevaring af (import/eksport)varer?

Ø221b

Anlæg 1 (Ove Bak nummer 4 og Svend Erik Albrethsen nummer 1)

Beskrivelse: Cirkulær fold på ca. 12 m i diameter (ydre mål). Kun halvdelen af folden er bevaret, den anden del er formodentlig skredet i bække. Væg udgøres af sten og tørv.

Beliggenhed: Ca. 125 nord for munden af elv i bunden af Maakkarneq Bugten, helt op til bredden af det nuværende elv.

Funktion: Fold.

Anlæg 2 (Ove Bak nummer 3 og Svend Erik Albrethsen nummer 2)

Beskrivelse: Cirkulær fold på 10 m i diameter (ydre mål). Væg, der måler ca. ½ m i højden, er opført af tørv og sten. Inde i folden er der ca. 4 m fra den østlige side bygget en tværgående væg (som en korde i en cirkel), der afgrænser et lille område af folden fra den resterende del.

Beliggenhed: I terræn med mange store stenblokke, ca. 500 m nord for elvens munding i Maakkarneq.

Funktion: Fold, sandsynligvis anvendt i forbindelse med klipning af får.

Anlæg 3 (Ove Bak nummer 2 og Svend Erik Albrethsen nummer 3)

Beskrivelse: Fåreskjul under gigantisk klippeblok.

Beliggenhed: I terræn med mange store stenblokke, ca. 500 m nord for elvens munding i Maakkarneq. Omtrent 20 m nord for anlæg 2.

Funktion: Fåreskjul

Anlæg 4 (Ikke særskilt nummereret hos Ove Bak, Svend Erik Albrethsen nummer 4)

Beskrivelse: Ly eller depot under klippe.

Beliggenhed: I terræn med mange store stenblokke, ca. 500 m nord for elvens munding i Maakkarneq. Ca. 30 m nordvest for anlæg 3.

Funktion: Ly eller depot.

Anlæg 5 (Ikke særskilt nummereret hos Ove Bak, Svend Erik Albrethsen nummer 5)

Beskrivelse: Ly under to store klippeblokke, der hælder mod hinanden.

Beliggenhed: I terræn med mange store stenblokke, ca. 500 m nord for elvens munding i Maakkarneq. Ca. 10 m nord for anlæg 2.

Funktion: Ly.

Anlæg 6 (Ikke særskilt nummereret hos Ove Bak, Svend Erik Albrethsen nummer 6)

Beskrivelse: Ly under klippeblok.

Beliggenhed: I terræn med mange store stenblokke, ca. 500 m nord for elvens munding i Maakkarneq. Ca. 30 m nordnordvest for anlæg 4.

Funktion: Ly.

Prøveudgravning

Formålet med de arkæologiske undersøgelserne på den formodede nordbohavn Sandhavn var som nævnt dels at forsøge at undersøge pladsens funktion samt at få en datering. Da vi kun havde en begrænset tidsperiode til rådighed, blev det besluttet at bruge tiden på dels opmåling og beskrivelse af samtlige ruiner samt på at foretage en prøveundersøgelse i møddingen (anlæg 12c) mellem ruinerne 12a og 12b. Baggrunden for at vælge at grave i møddingen var formodningen om, at vi her kunne fremskaffe materiale til naturvidenskabelig datering, og samtidig få en fornemmelse af bevaringsforhold og karakteren af eventuelle fund.

Desuden foretog vi også mindre prøveundersøgelser i tre små anlæg beliggende ved det bedst bevarede stenhus, anlæg 1. Baggrunden for undersøgelserne i disse tre hidtil ukendte anlæg var ønsket om klarlægge deres datering og funktion. Ove Bak havde i forbindelse med sine rekognosceringer på stedet set anlæg, som han tolkede som nordboernes boder, anlæg, som findes på de islandske handelspladser. Sådanne boder er firkantede strukturer, der kunne anvendes til opbevaring af varer samt som overnatningssted for tilrejsende købmænd. Ove Bak mente at kunne udskille anlæg, der evt. kunne være boder, i blokmarken ved Ø221a, men her lykkedes det ikke for os at udpege sådanne anlæg. I stedet valgte vi at bruge en begrænset tidsperiode på at udgrave anlæg, som lå i forbindelse med det anlæg 1, idet disse jo også kunne være boder, om end vi måske nok havde en fornemmelse af, at anlæggene skulle henføres til nyere tid.

Nedenfor gives en kort beskrivelse, at de enkelte prøveundersøgelser samt resultaterne af disse.

Anlæg 1a

Ruinen blev registreret i 1:20 i lokalt målesystem. Herefter blev der gravet 2 m² i anlæggets østlige ende. Der blev gravet i fladen og med ske.

Under stenene fremkom et tørvelag på op til 15 cm's tykkelse. Herunder fremkom grundfjeld. Over grundfjeldet kunne iagttoges mørkt, brunsort meget kompakt lag, sandsynligvis den første væksthorisont. Ingen kulturlag.

Tolkning: Køddepot fra 1800-1900-tallet.

Anlæg 1b

Strukturen blev tegnet i 1:20 i lokalt målesystem. Herefter blev grøft på ½ m's bredde og 1 m's længde gravet. Ingen kulturjord.

Tolkning: Fordybning sandsynligvis naturligt fænomen.

Anlæg 1c

Anlægget blev tegnet i 1:20 i lokalt målesystem. Herefter blev der gravet et hul på omkring ½ kvadratmeter i den nordlige ende af strukturen. Dybde til grundfjeld op til 30 cm. Øverst tørv, mellem tørv og grundfjeld tyndt gråsort, fedtet, homogent muldet og tørveopblandet kulturlag. Umiddelbart under vegetationslaget fremkom keramik m.m. fra 1900-tallet. I kulturlaget fremkom keramik fra Norge fra 1800-tallet (sandsynligvis kommet til området efter 1824, hvor Frederiksdal grundlægges).

Tolkning: Eskimoisk teltring fra 1800-tallet.

Desuden gravedes et mindre prøvehul ved den tværgående stenrække, som løber mur umiddelbart vest for anlæg 1. Der var ingen kulturjord i forbindelse med stenene, sandsynligvis er stenene placeret som læmur eller jagtskjul i nyere tid.

Anlæg 12c

Metode, målesystem og nivellering: Udgravning af syv m² mødding mellem de to bygninger anlæg 12a og 12b. De syv m² lå i to grøfter i forlængelse af hinanden med fire m² mod syd (det enkelte m² benævnt efter den sydøstlige koordinat, hvorved de fik betegnelserne 1007/1999 – 1010/1999, samlet betegnet grøft 1) og tre mod nord (med følgende m²-felter 1013/1999-1015/1999 og samlet

betegnet grøft 2). Mellem de to udgravede m2-felter var to uudgravede m2-felter. De fire sydlige m2-felter blev færdiggravet, mens undertegnede endnu var til stede. De øvrige tre blev færdiggravet efter min afrejse.

Der blev gravet med ske, alle lag og sten blev registreret i fladen (indmålt i 1:20) og i højden. Enkelte steder blev jorden soldet med 4x4 mm sold, både tørsoldning og vådsoldning blev forsøgt, men uden held (der er dog hjemtaget jordprøver til yderligere undersøgelser af denne art). Efter at grøfterne var gravet i bund blev profilerne tegnet i 1:10 samt for et lille udsnit vedkommende i 1:5 (ved Cille Krause og Hans Christian Gulløv). Udgravningsfeltet blev afsøgt med detektor både på overfladen, men også undervejs i løbet af udgravningen. Tilsvarende blev overfladen på den omgivende ruiner afsøgt.

De udgravede grøfter blev indmålt i forhold til et lokalt målesystem, hvis punkt 1000X/2000Y var beliggende syv m syd for det sydligste felt. Målesystemets X-akse voksede mod nord og Y-aksen mod vest.

Grøften blev gravet i m2-felter. Større fund blev indmålt i tre dimensioner, mens øvrige fund blev opsamlet lagvis i hver m2. Fundene blev målt ind i forhold til et lokalt fikspunkt på en sten foran første m2-felt i nordlige grøft.

Omkring anlæg 12 er nedhamret fire jernrør. Jernrørene er både indmålt i forhold til det lokale fikspunkt og i Niels Christian Clemmensen overordnede system (her i tre dimensioner). I dette har de fået tildelt numrene X, XI, XII og XIII. Punkterne XII og XIII blev indmålt i forhold til det lokale fikspunkt og målte henholdsvis 186 og 380cm. Ved hjælp af landmåler Niels Christian Clemmensen vil vores højdemålinger senere kunne fastlægges i forhold til et fast system.

Beskrivelse: Udgravningen af de i alt syv m2 afslørede kulturlag i op til omkring 1 m's tykkelse. I grøft 1 fremkom øverst et tykt, temmelig heterogent lag (i profilen udskilt som et samlet lag, mens det i fladen blev opdelt i to lag), indeholdende større og mindre sten, tørv samt affald. Laget skal formodentlig tolkes som et møddingslag iblandet bygningsrester. Under dette lag fremkom endnu et lag, der ikke adskilte sig markant fra det højreliggende, blot indeholdt det lidt mere affald, i form af knoglerester, spæk og trækul. Under dette lag fremkom i m2-felterne 1007/1999 og 1008/1999 et begrænset område med spor efter tørveopbygning. I dette lags nordlige ende lå en fin, intakt tørveopbygning, bestående et tynde strimler af tørv (tilsyneladende af den type, der bliver anvendt i tidligt byggeri). Syd herfor var der også rester af tørveopbygning, men nu ikke in situ, men derimod med spredte tørv og sand. Den intakte tørveopbygning udgør sandsynligvis resterne af en væg tilhørende en bygning, der formodentlig er ældre end de to synlige ruiner, anlæg 12a og b. Det

tørveholdige lag mod syd kan være et nedbrydningslag fra samme bygning. Under dette tørvelag var først et tyndt møddingslag og herunder lå et lag med grus og småsten (med fund). Under dette var i grøftens nordlige del et tyndt flyvesandslag. Herunder var der i hele grøften resterne efter den oprindelige overfladevegetation.

I den nordlige grøft 2 er de tre øverste lag identiske med de tre øverste lag i grøft 1. Herunder var, tilsvarende forholdene i den nordlige del af grøft 1, et tyndt flyvesandslag. Igen mod syd sås et lag af mørkt brunt tørv og herunder i hele grøften fremkom sporene efter den oprindelige vegetation.

Fund: Fra udgravning af mødding (12c) samt detektorafsøgninger af mødding og området omkring denne (12a og 12b) blev i alt hjemtaget 176 fund. Hertil kommer 14 jordprøver fra forskellige lag, som forud for nye udgravninger bør undersøges for bevarede korn, insekter m.m.

Fundene omfatter et større antal jerngenstande (knap 30 stk. i alt), herunder jernnagler, evt. påsiddende nitteplader, løse nitteplader, søm eller ubestemmelige jernklumper (jerngenstandene vil efterfølgende blive undersøgt med henblik på bestemmelse af proveniens m.m.). Af bronze fremkom enkelte stykker, herunder et tyndt stykke af en bronzegenstand (uvist hvilken, for tyndt til bronzeskål) samt en lille bronzenøgle, der efter al sandsynlighed tilhører en senere tid.

Endelig fremkom et større antal fragmenter af tildannet klæbersten, herunder randskår og fragmenter af tenvægte og andre vægte/synk. Et par af stykkerne var ornamenterede. Desuden et mindre antal flintafslag, muligvis ildslagningssten, et par fragmenter af Igaliko-hvæssesten samt et stykke skifer med parallelle furer. Dette stykke minder meget om et fragment af en af de bageplader, der findes på Færøerne og Shetland samt i Norge, og kan være udført i både klæbersten og skifer. Hvis bestemmelsen af stykket er rigtig, er det det første eksemplar fra Grønland.

Tilstedeværelsen på Sandhavn antyder, at der er blevet bagt brød på stedet. Dertil et fragment af en mulig kværnsten (ikke entydig, bør undersøges af en geolog). Der fremkom også en lille klump sintret ler, der kan stamme fra en støbeprocess (vil efterfølgende blive undersøgt). Hertil kommer trækul samt nogle meget velbevarede grene/kviste, en større mængde brændt og ubrændt knogler, hvoraf sidstnævnte var i meget dårlig bevaringsstand. Blandt knoglerne var flere stykker forarbejdet hvalknogle. Desuden flere fragmenter af muslingskaller. Endelig var der store mængde brændt spæk.

Fundene afviger ikke meget fra det normale fundbillede, dog er bevaringsforholdene for træ og knogle betydelig dårligere, og hele den side af fundbilledet mangler derfor. Til gengæld er der flere jerngenstande, end der almindeligvis er. Man må selvfølgelig spørge sig selv, om dette skyldes optimale bevaringsforholdene for dette materiale, eller om der virkelig er flere jerngenstande på

denne lokalitet. Tilsyneladende er det sidstnævnte, der er tilfældet. På andre lokaliteter, hvor der kun er fremkommet enkelte jerngenstande, er bevaringstilstanden god, hvilket antyder, at det ikke er bevaringsforholdene, som har været afgørende for tilstedeværelsen af det relativt store antal jerngenstande på Sandhavn.

I dateringsøjemed har fundene ikke den store betydning, idet ingen af disse kan bruges til nærmere datering indenfor perioden. I stedet er der udvalgt fire prøver af organisk materiale (lokalt vokset træ), som vil blive C 14-dateret (A12/X17, A12/X103, A12/X134, A12/X187).

Tolkning af lokaliteten

Et af formålene med sommerens undersøgelser i Sandhavn var at forsøge at bestemme funktionen af pladsen. Dette spørgsmål har undersøgelserne naturligvis ikke kunnet give et entydigt svar på, men flere iagttagelser kan dog være med til at antyde pladsens formål.

Således er der flere faktorer, som antyder, at vi faktisk har med nordboernes havn at gøre. Dels er der det store område med sand inde i bunden af bugten, som er meget markant og som meget vel kan have givet navn til lokaliteten. Under sommerens sæson oplevede vi to orkaner, og kunne i den forbindelse se, at vandet inde i bugten på trods af vindstød på mere end 60 meter i sekundet, forblev relativt roligt sammenlignet med det oprørske Atlanterhav udenfor. Derfor er der ingen tvivl om, at bugten har været et godt sted for tilrejsende skibe, hvilket naturligvis har været en afgørende faktor for placeringen af en større havn. Desuden er der de tre stenhuse langs kystlinien (og måske endda flere i den centrale del af nordbobebyggelsen), som man kan forestille sig har været anvendt til opbevaring af import- eller eksportvarer. Endelig skal det relativt store antal jerngenstande fra udgravningen nævnes. Jern antages at være importeret til Grønland, og det store antal jerngenstande på Sandhavn kan derfor også være med til at antyde, at import/eksport er foregået på Sandhavn. Der er således mange forhold, der peger på, at vi har med nordboernes Atlanthavn Sandhavn at gøre, og der var vist heller ingen af de deltagende parter, der betvivlede dette. Dog er yderligere undersøgelser nødvendige, hvis pladsens karakter og funktion skal afdækkes mere detaljeret.

Konklusion

Mere konkret var formålet med sommerens undersøgelser, at foretage en opmåling af pladsen samt at udføre prøveundersøgelser, der bl.a. kunne være med til at give en datering af ruinerne på lokaliteten samt - som nævnt ovenfor - også gerne en funktionsbestemmelse af pladsen.

Den meget flotte og detaljerede opmålingen blev som nævnt udført af Niels Christian Clemmensen, efterbehandlingen af årets målinger er ikke afsluttet (hvorfor det kun er en foreløbig plan, der er vedlagt denne rapport), men dette vil forhåbentlig ske indenfor et par måneder. Opmålingen af området er ikke helt færdig, men de manglende målinger vil forhåbentlig kunne udføres i 2002, og en endelig bearbejdning af opmålingerne derefter foretages.

Det andet mål, at datere ruinerne, som på nuværende tidspunkt kun kan fastslås ved hjælp af C 14-metoden, er undervejs.

Det sidste mål, at bestemme funktionen, er som nævnt ovenfor, ikke fuldt ud nået, hvad der bestemt heller ikke var forventninger om. Sommerens undersøgelser førte os dog et skridt videre, og flere forhold peget på, at det er nordboernes handelsplads vi har med at gøre.

Der er stadig mange ubesvarede spørgsmål, der bør f.eks. laves flere undersøgelser på Sandhavn for at få belyst pladsens funktion og datering yderligere. Bl.a. bør der for at kunne fastlægge stenhusenes funktion og datering laves undersøgelser i disse. En anden ikke uvæsentlig problemstilling er naturligvis at få undersøgt forholdet mellem Herjolfsnæs og det formodede Sandhavn, er de to steder samtidige (og hvordan har de i så fald suppleret hinanden), eller har de afløst hinanden?

København den 29. januar 2002

Dorte Veien Christiansen

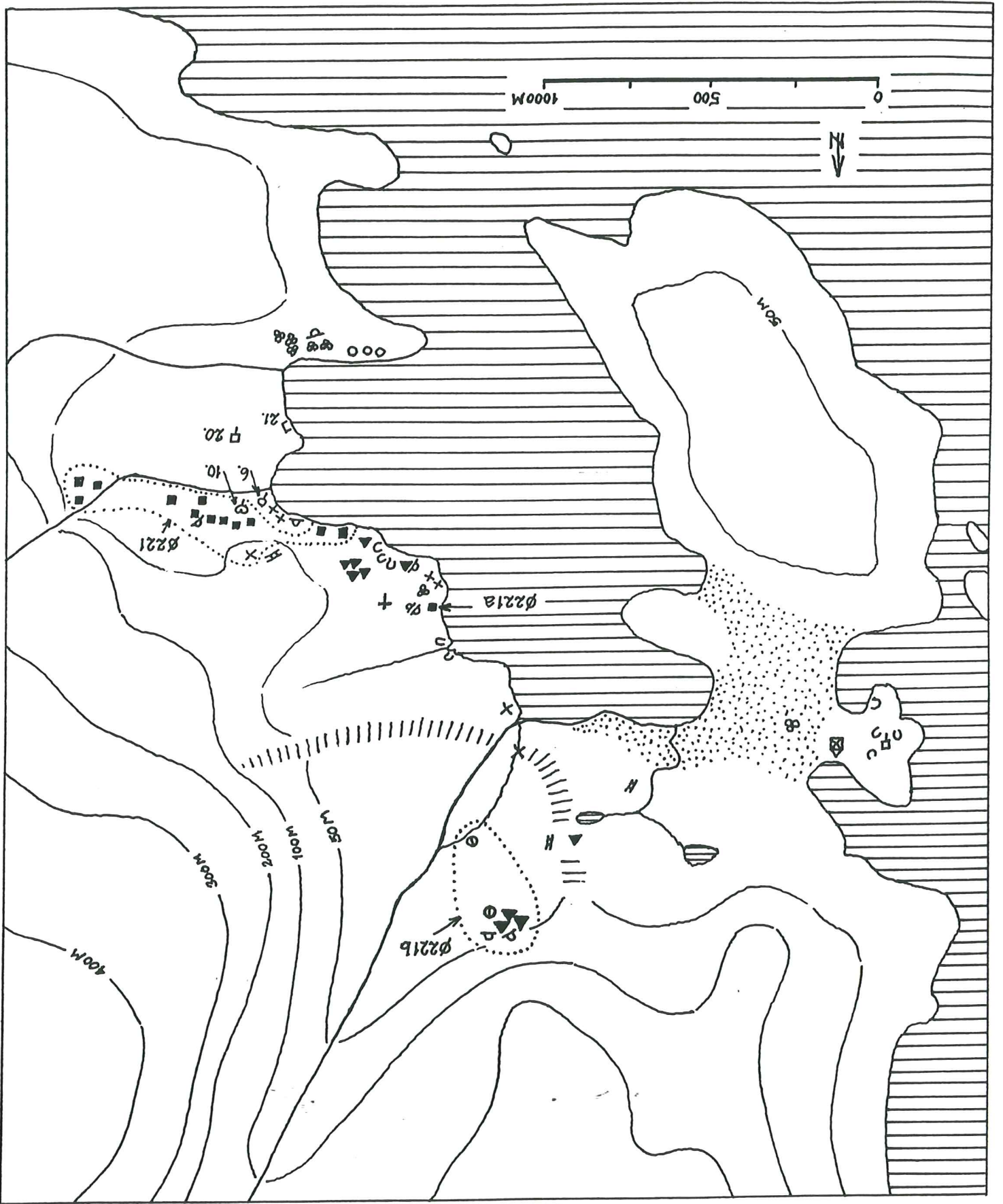
Kandidatstipendiat

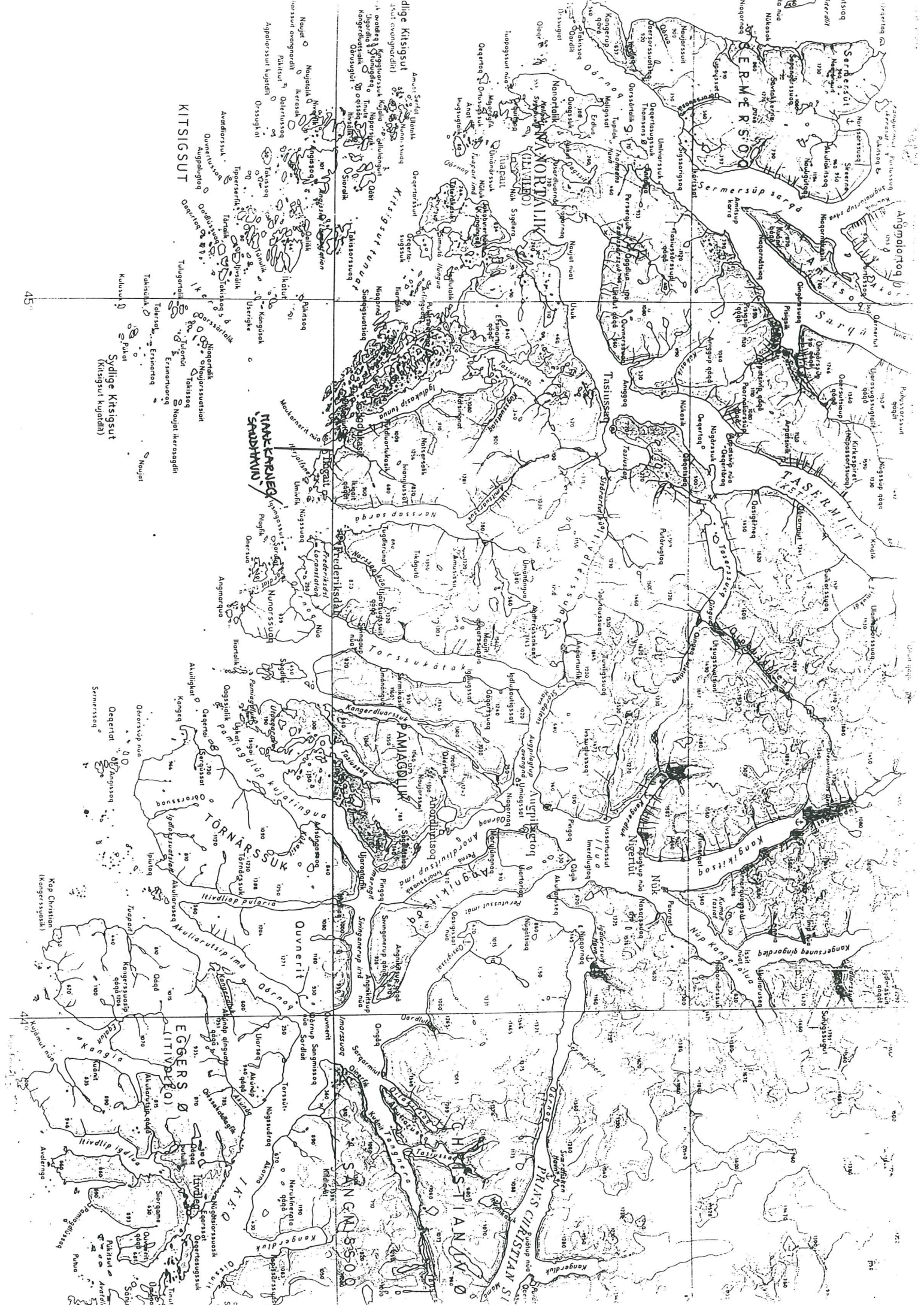
Handel og kommunikation i Nordatlanten.

Rapport om prøveundersøgelserne på den formodede Atlanthavn, Sandhavn, ved Makkarneq, Nanortalik Kommune. Sommeren 2001.

Bilag

Skitse over ruiner ved Maakkerneq/Sandhavn ved Hans Christian Gulløv

KITSIGSUT

KITSIGSUT

KITSIGSUT

KITSIGSUT

KITSIGSUT

KITSIGSUT

KITSIGSUT

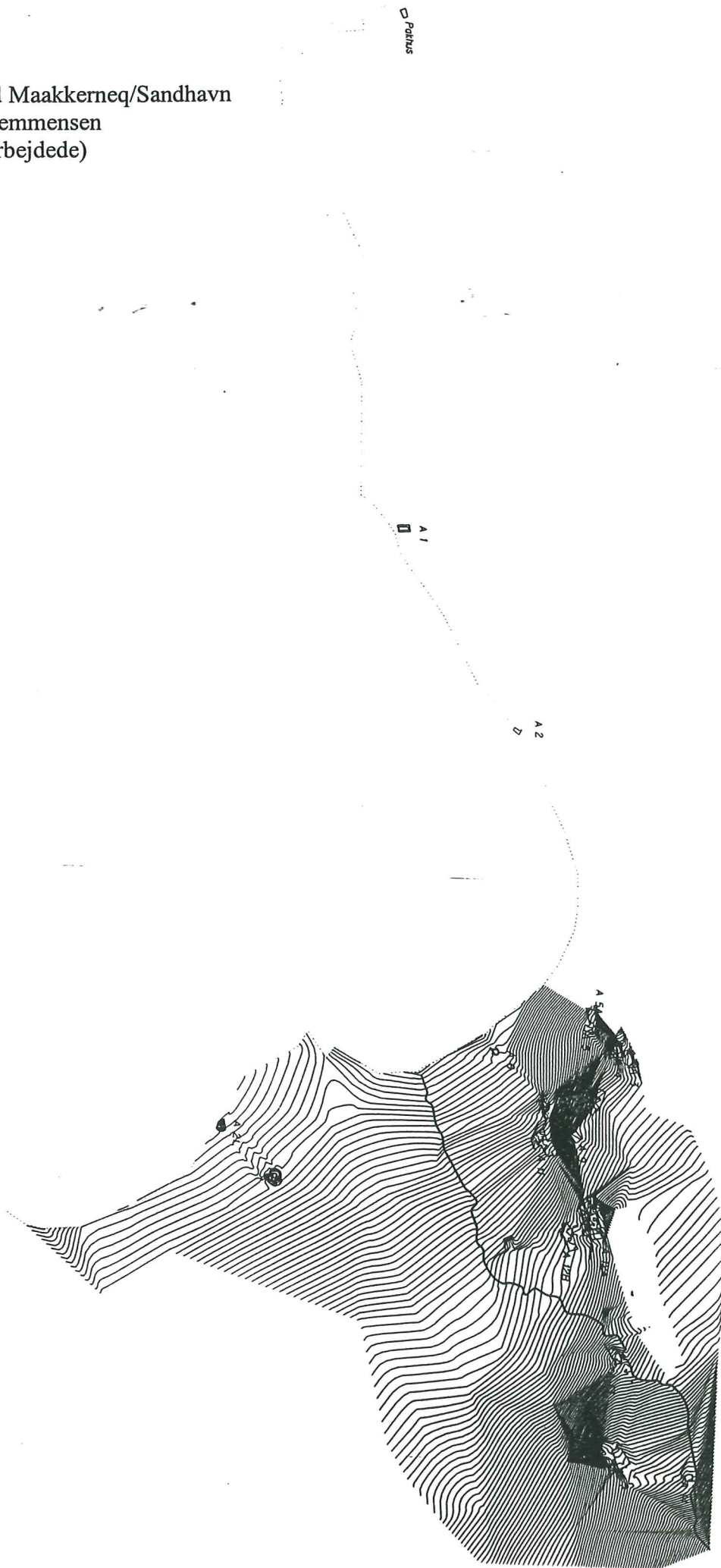
KITSIGSUT

KITSIGSUT

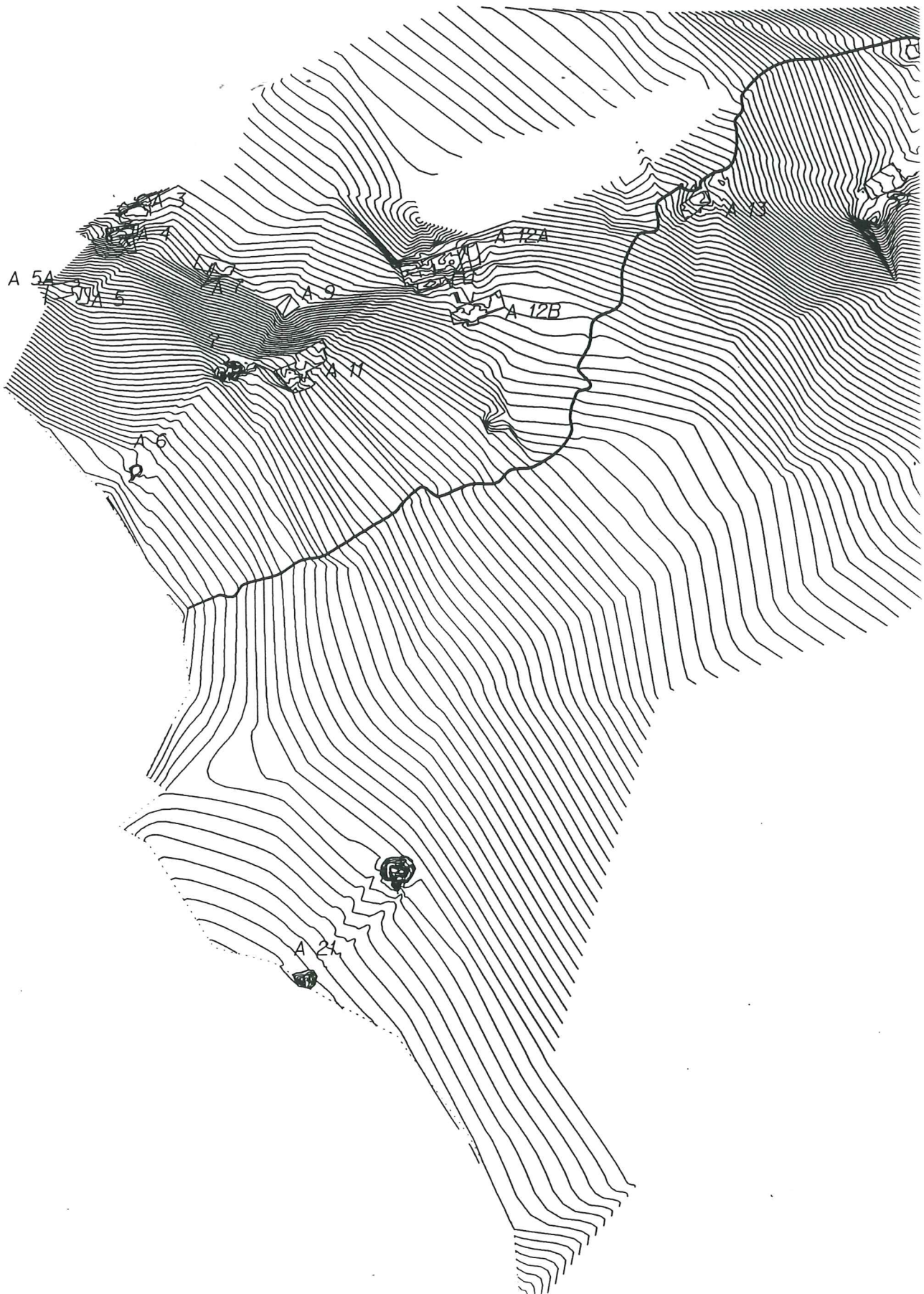
Sydlige Kitsigsut
(Kitsigsut kujaldit)

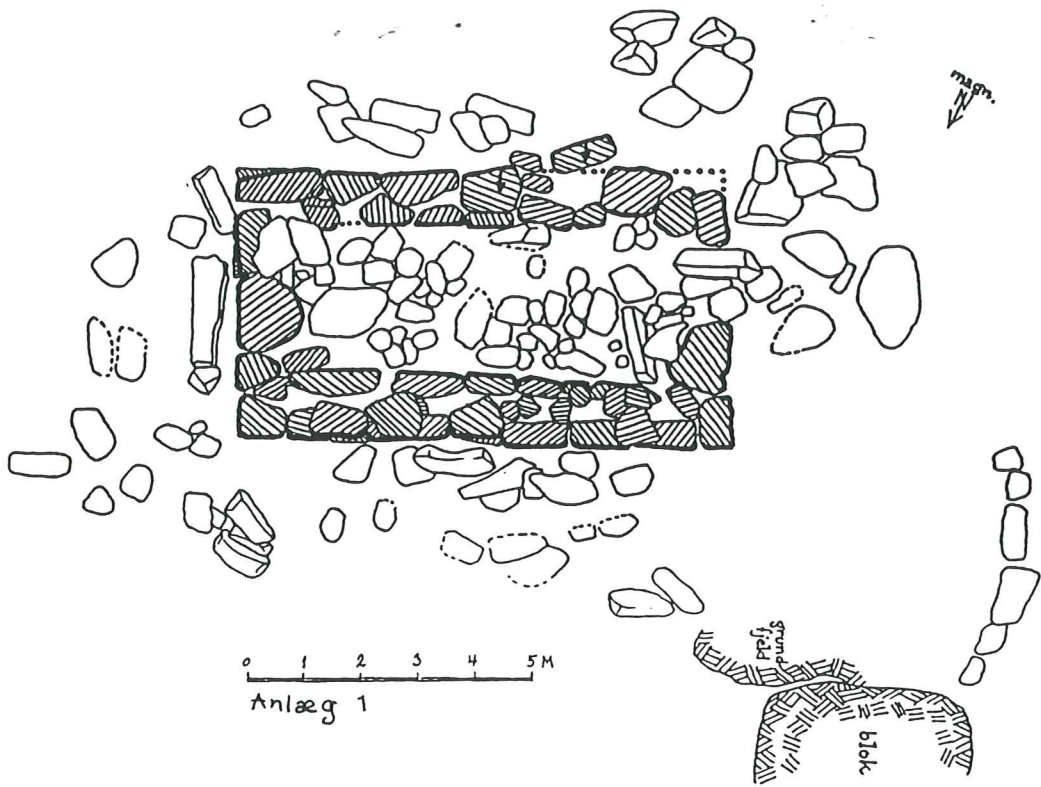

Opmåling af ruiner ved Maakkerneq/Sandhavn
ved Niels Christian Clemmensen
(data ikke endeligt bearbejdede)

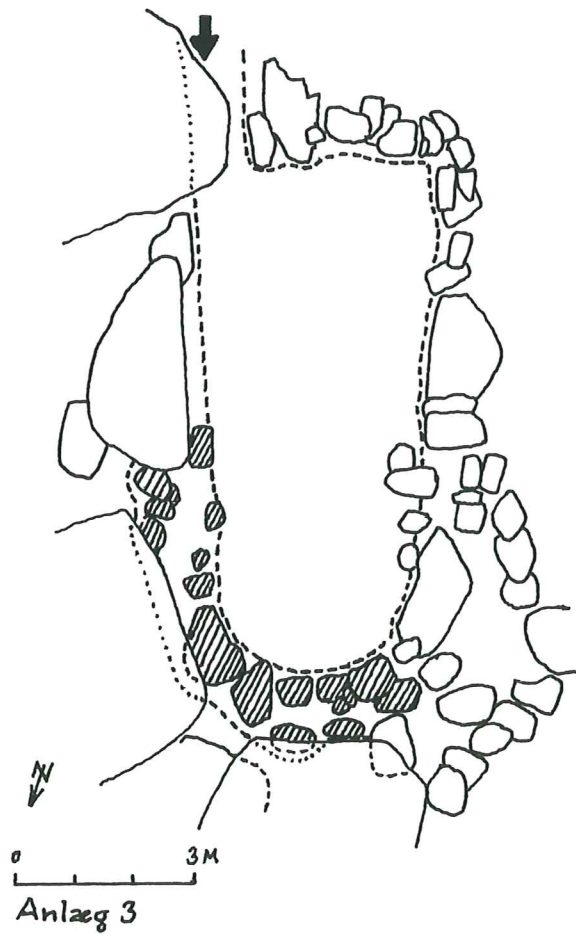
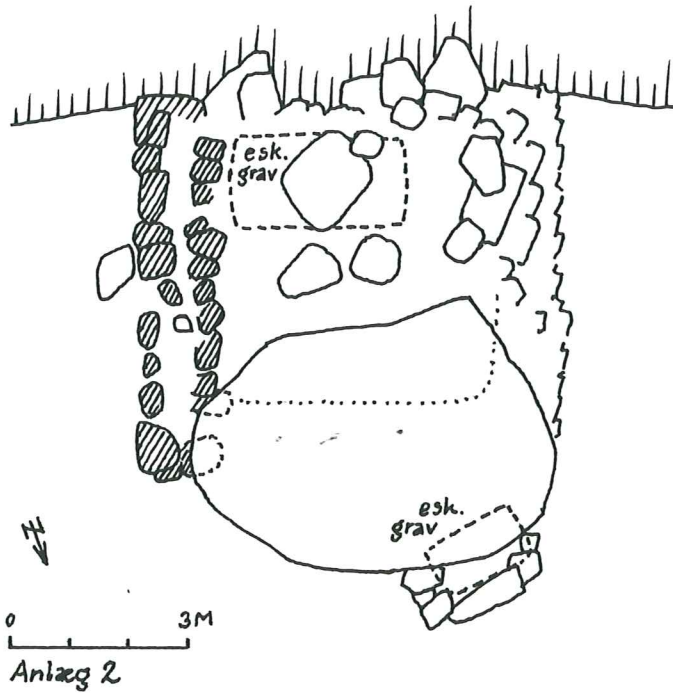

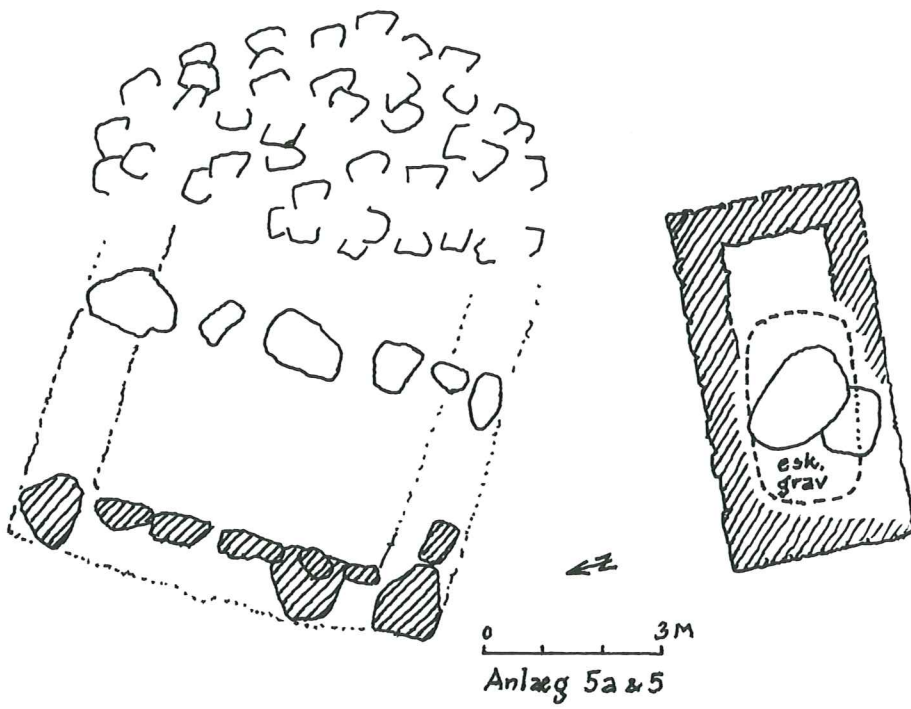
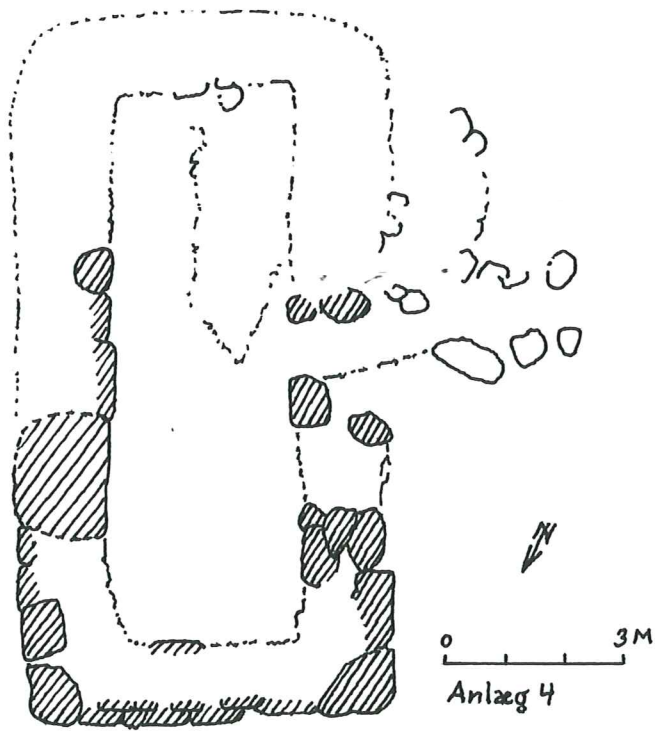
Opmåling af ruiner ved Maakkerneq/Sandhavn
ved Niels Christian Clemmensen
(data ikke endeligt bearbejdede)

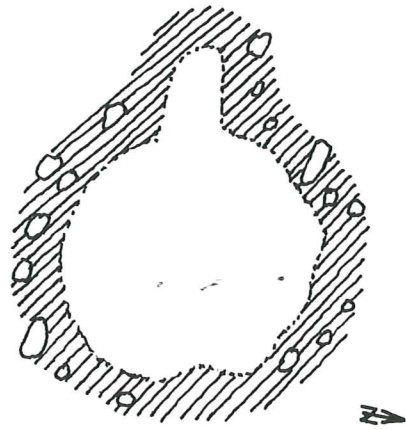

22

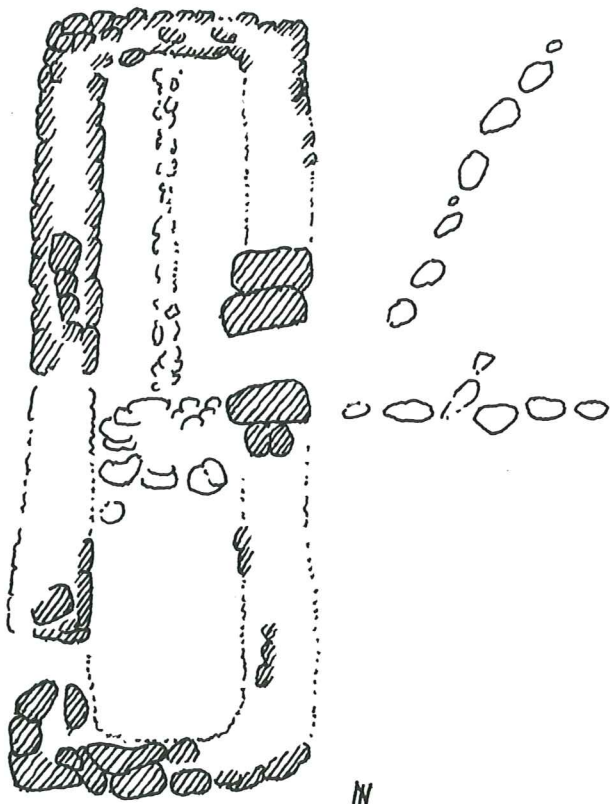

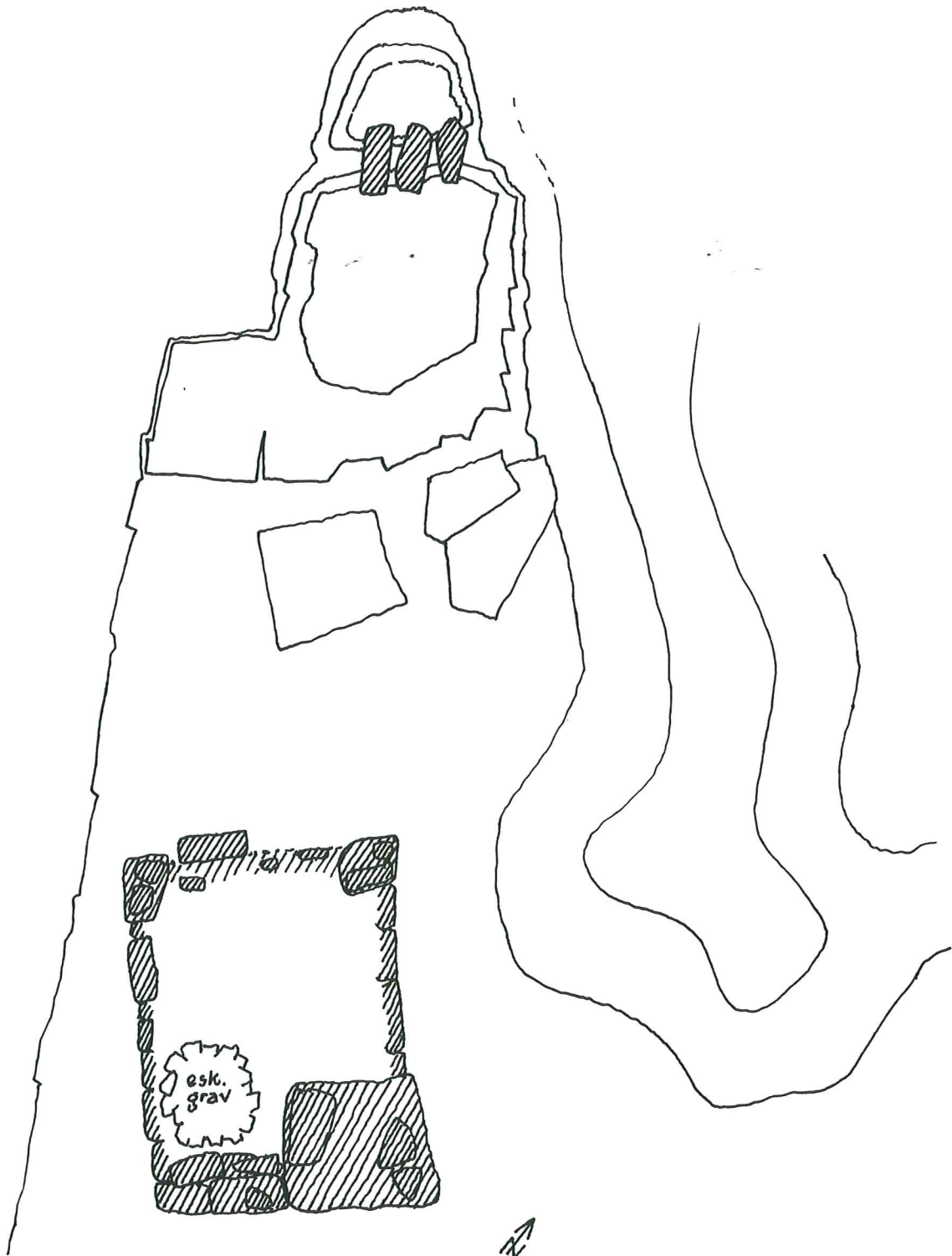
0 3M

Anlæg 6

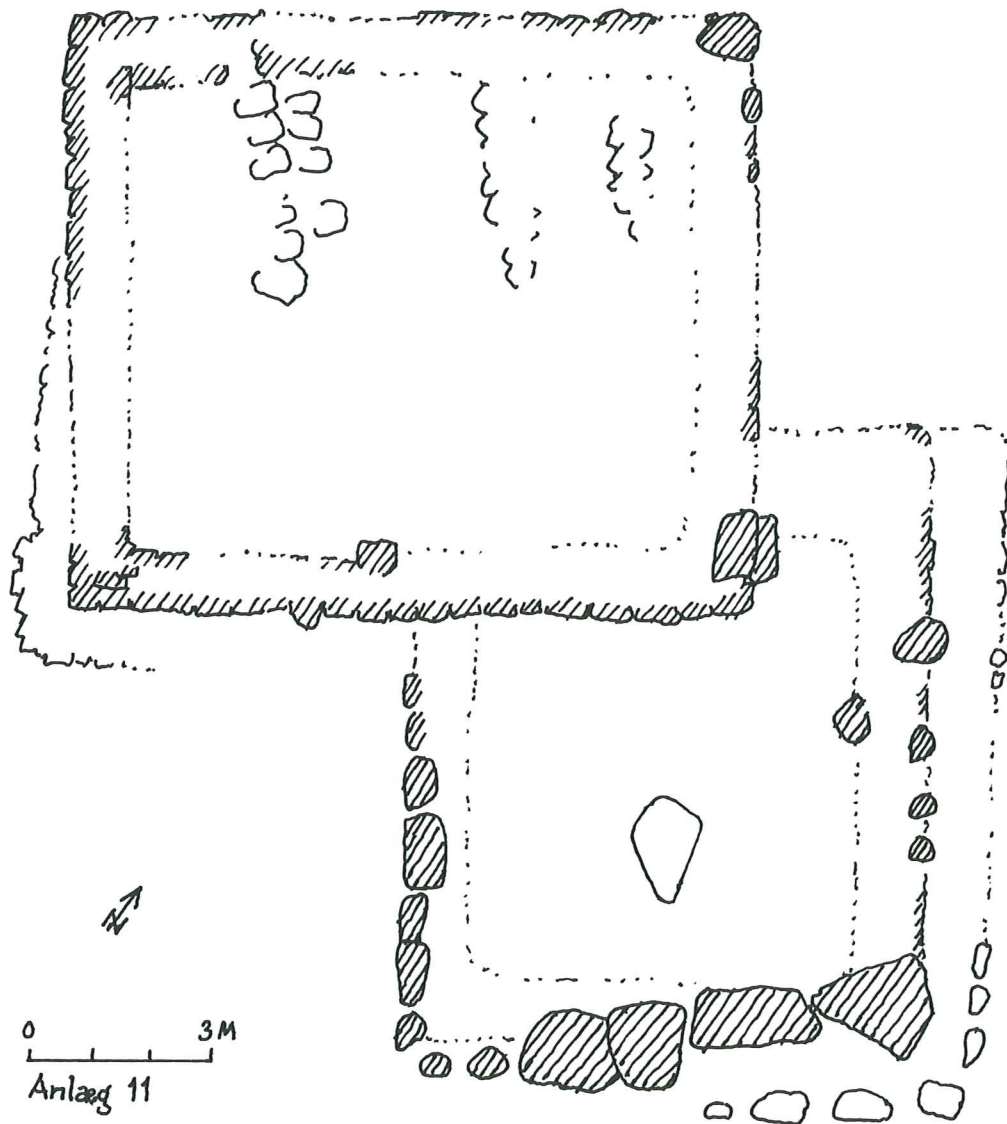
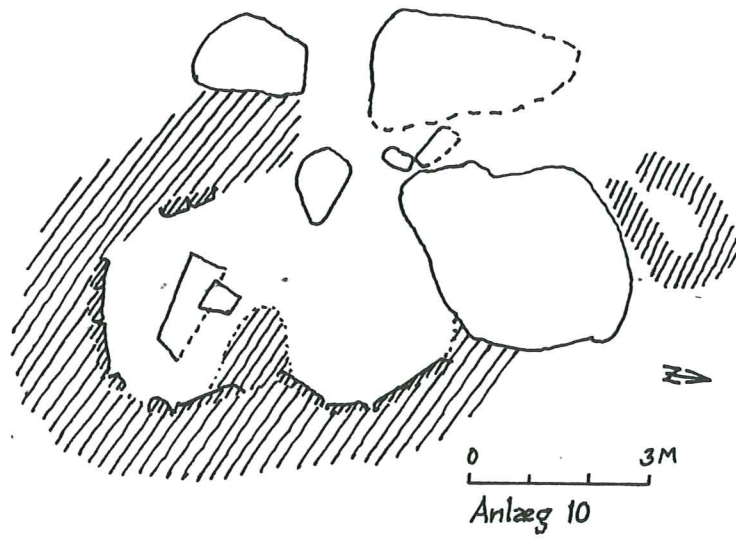
0 3M

Anlæg 7

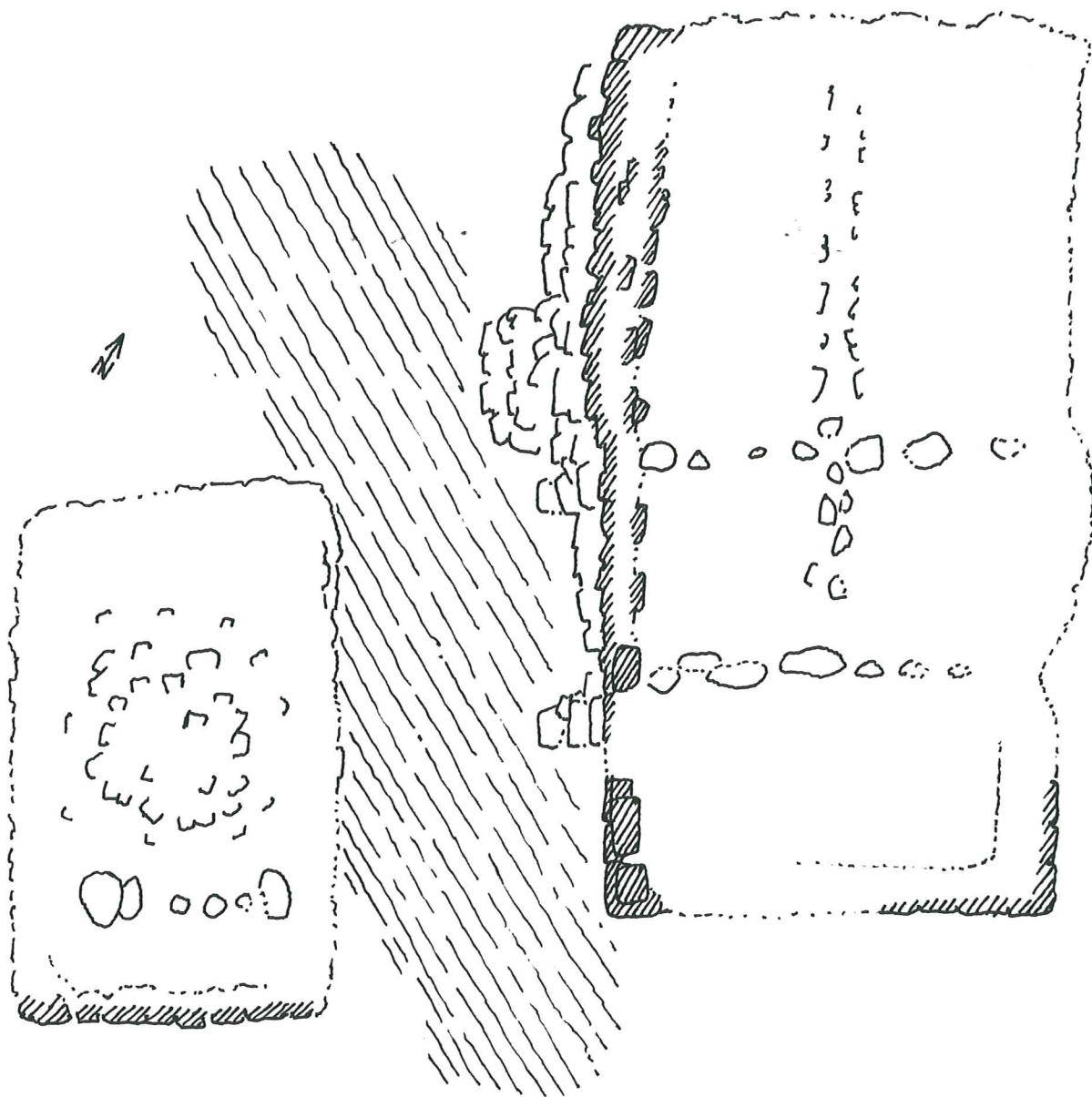

0 3M

Anlæg 9 & 8

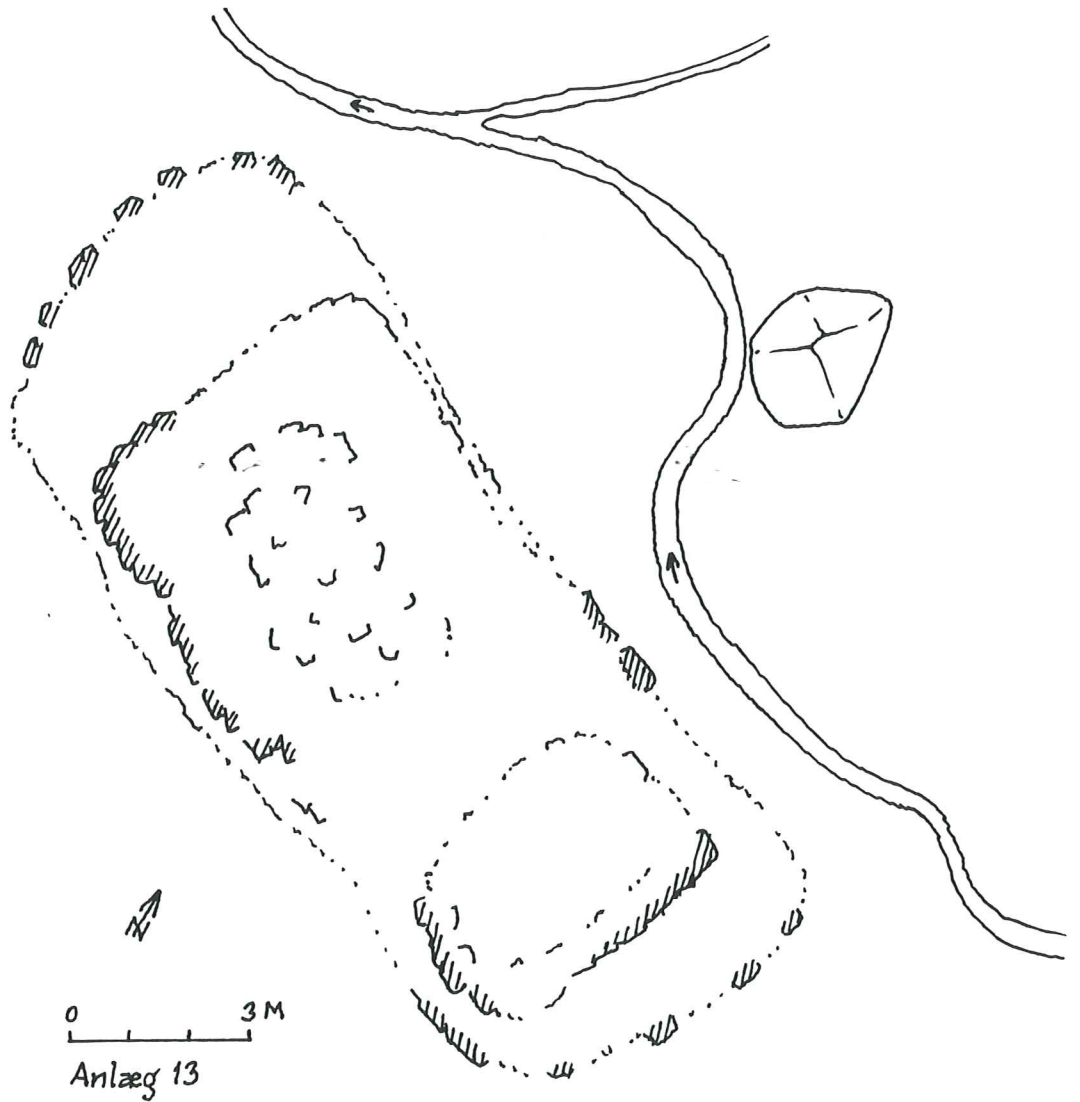

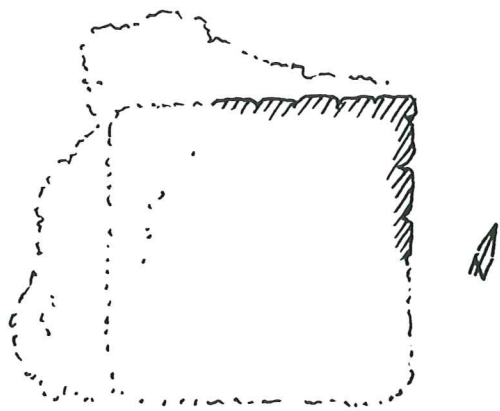

0 5M

Anlæg 12b2a

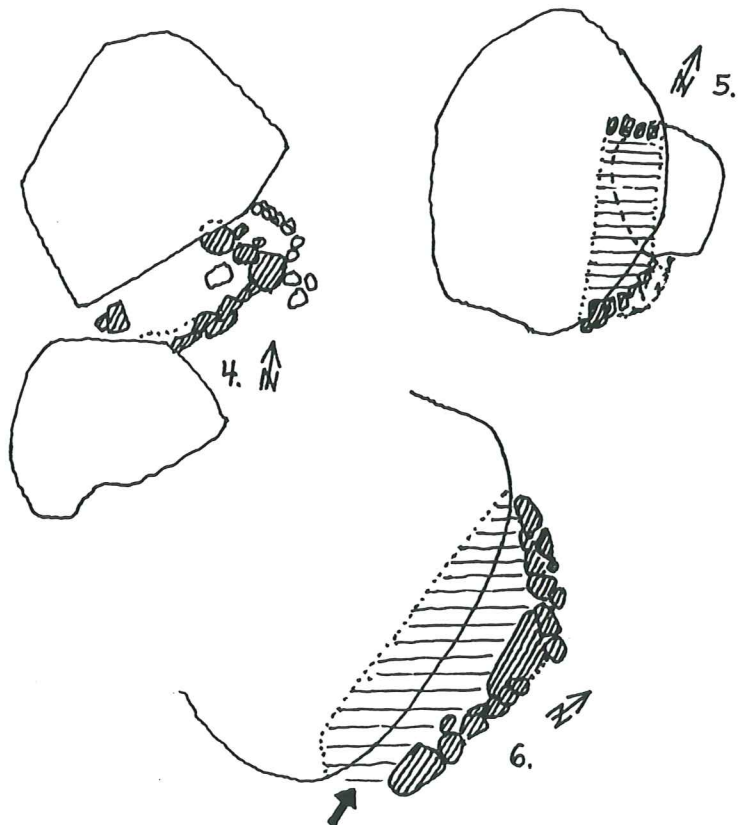
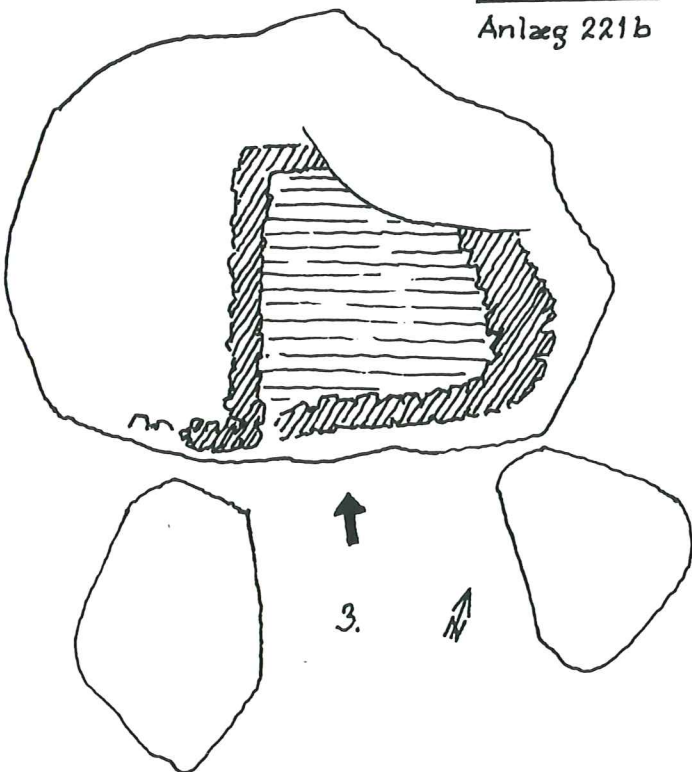
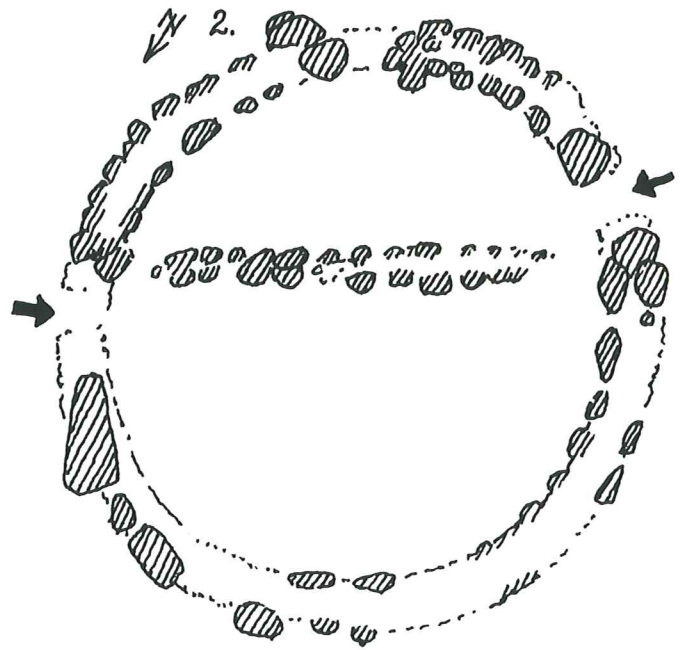
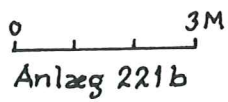
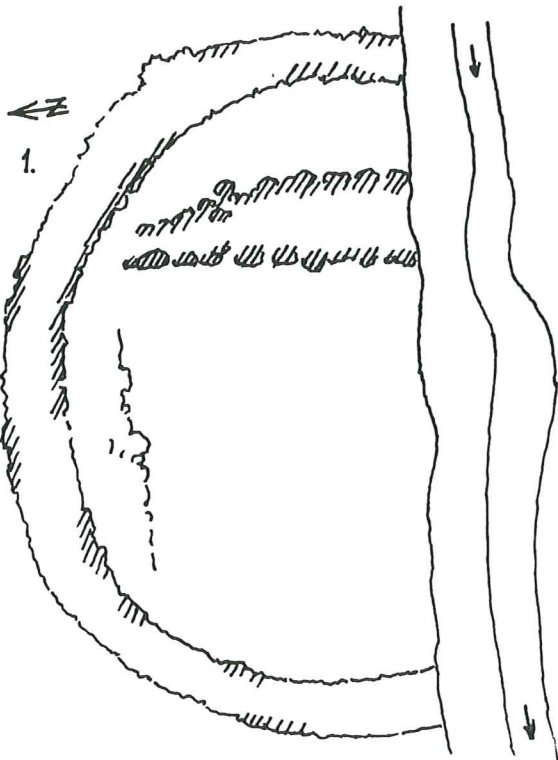
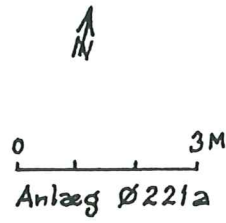
0 3 M
Anlæg 13

0 3 M
Anlæg 14

0 5M
Anlæg 15

Handel og kommunikation i Nordatlanten.

Rapport om prøveundersøgelserne på den formodede Atlanthavn, Sandhavn, ved Makkarneq, Nanortalik Kommune. Sommeren 2001.

Lagbeskrivelser

Anlæg 12c. Profilbeskrivelser til profilttegning 1 og 2 af 11.08.01.

1. Overflade vegetation. Græs og mos.
2. Sortbrun, heterogen tørvefyld (bygningrester m.m.).
3. Som 2 men med større koncentration af knoglerester, spæk, trækul og fund (se X137 i profil).
4. Tørveopbygning i fire synlige skifter, i vekslende tørv, sand, tørv, sand, tørv, sand, tørv. I 1008-koordinaten ses en ændring i tørveopbygningen (tykkere sandlag til venstre).
5. Sort sandet tørvefyld i lag, mellem lag 4 og lag 6.
6. Horisont af brændte knogler, spæk og trækul. Ubrændte knogledele ses i bunden af det tynde lag.
7. Gruset lag af småsten (i dette lag fandtes inde i laget et jernstykke).
8. Lysgråt flyvesand/fygesand.
9. Oprindelig overflade vegetation bestående af et op til 4 cm tykt vegetationslag med makroskopiske roddele. Herunder gulbrunt sterilt undergrundssand på og mellem stenene.

Anlæg 12c. Profilbeskrivelser til profilttegning 3 af 13.08.01.

1. Overflade vegetation. Græs, mos og syre.
2. Sortbrun heterogen tørvefyld (bygningrester m.m.).
3. Som 2, men med større koncentration af knoglerester, spæk, trækul og fund.
8. Lys gullig gråt fygesand.
- 8a. Som 8, men lidt lysere (lysegrå).
9. Sortbrun, fedtet oprindelig vegetationsdække (gytjeagtigt).
- 9a. Mørk brun tørv, let sandet med roddele (vegetationsflade).

Anlæg 12c. Lagbeskrivelser til fladetegninger, august 2001.

1. Vegetationslag bestående af græs og mos.
2. Mørkt heterogent sandet muld med nister og mindre stykker af trækul. Fund af mindre stykker brændt knogle samt stykker af fedtsten. Mængden af sand stiger nedefter.
3. Heterogent lag. Hovedbestanddelen udgøres af mørkbrun humus iblandet finkornet sand. Laget er sine steder iblandet større og mindre partier af stærkt rødbrændt tørv. Indeholder store mængder brændt knogle, trækul og brændt spæk. Minder meget om lag 2, men forskel i farven.
4. Heterogent sortgråt, fedtet humus, indeholder sand (jævnt fordelt), trækulsnister og – stykker, brændt og ubrændt knogle samt tynde ikke gennemgående striber af gråhvidt sand. Mange småsten og grus.
5. Mørkere sortgråt heterogent fedtet, let sandet humus. Laget kraftigt spættet med brune pletter af tørv, lysegråt sand, trækulsnister, trækul, brændte knoglestykker.
6. Kompakt lag af brændt spæk. Findes i bunden af fordybning med lag 5.
7. Tyndt, lyst brunt homogent lag af tørv.
8. Kompakt lag af brændt spæk.
9. Mørkt sort fedtet, trækuls- og spækholdigt fyld med større forkullede grene, kviste og trækul. Med enkelte større pletter af lag 7. (Laget ligner meget lag 6).
10. Findes umiddelbart under lag 5 og består af fint lagdelte af lysegråt sand (flyvesand) og mørkt gråt humus med trækul, spæk og knogler. Især mange knogler med dårlig bevaringstilstand (svampede), som er umulige at få hele op.

Handel og kommunikation i Nordatlanten.

Rapport om prøveundersøgelserne på den formodede Atlanthavn, Sandhavn, ved Makkarneq, Nanortalik Kommune. Sommeren 2001.

Jævnføring af lag i flade og profil

Lagbeskrivelserne i fladen blev givet under udgravningen af lagene, mens en ny beskrivelse blev givet, da profilen blev tegnet. Der er derfor ikke fuldstændig overensstemmelse mellem beskrivelserne, idet vi i fladen nogle gange har udskilt flere lag end under profiltægningen ("for at være på den sikre side"), andre gange har det modsatte derimod været tilfældet (f.eks. med de tynde lag nederst). I nedenstående er der givet en oversigt over hvilke lag i fladen, der svarer til hvilke lag i profilen.

Endelig skal det nævnes, at fire lag i fladen ikke kunne registreres i profilen, hvilket skyldes, at lagene er registreret i mindre isolerede "pletter" i fladen, og ikke har kunnet ses i profilen, eller at lagene har været synlige indenfor mindre områder i fladen, områder, der ganske vist har strakt sig ud til profilvæggen, men som f.eks. pga. større og mindre sten ikke har kunnet ses i profilen.

Til sidst skal der gøres opmærksom på, at samtlige lagnumre på fundposerne henfører til lag i fladen.

Lagnummer i fladen	Lagnummer i profilen
1	1
2	2
3	2
4	2
5	3 og 4
6	Ses ikke i profilen
7	Ses ikke i profilen
8	Ses ikke i profilen
9	Ses ikke i profilen
10 (snarere et niveau end et lag)	4, 5, 6, 7, 8 og 9

Handel og kommunikation i Nordatlanten.

Rapport om prøveundersøgelserne på den formodede Atlanthavn, Sandhavn, ved Makkarneq, Nanortalik Kommune. Sommeren 2001.

Fundliste

(Alle lagnumre på fundposer henviser til lag i fladen)

Fund fra Anlæg 1c

- A1c/X1: To jernsøm, en jernklump, en mønt (Christian IX), en blyklump, to patronhylstre, tre fragmenter af porcelæn (metalgenstandene fundet med detektor, porcelænet fundet i forbindelse med opgravningen af detektorfundene). Alt fremkom umiddelbart under vegetationslag.
- A1c/X2: Fragmenter og skår af lertøj og porcelæn.
Fundet i mørk kulturjord i forbindelse med gravning af mindre prøvehul i ruin.

Fund fra Anlæg 12

- A12/X1: Jernnagle, detektorfund
Koordinater 1018,60/2013,20 (Clemme indmåling nr. 1009)
- A12/X2: Jernnagle, detektorfund
Koordinater 1030,20/2013,70 (Clemme indmåling nr. 1010)
- A12/X3: Fragment af bronzeskål, detektorfund
Koordinater 1021,60/1998,00 (Clemme indmåling nr. 1011)
- A12/X4: Jernnagle, detektorfund
Koordinater 1010,85/1991,75 (Clemme indmåling nr. 1012)
- A12/X5: Jernnagle med nitteplade, detektorfund
Koordinater 1007,05/1989,85 (Clemme indmåling nr. 1013)
- A12/X6: To jernnagler, detektorfund
Koordinater 1023/2022
- A12/X7: Søm og krampe, detektorfund
Koordinater 998,68/2008,25

- A12/X8: Jernnagle med nitteplade, detektorfund
Koordinater 998,75/2004,92
- A12/X9: Jernnagle, detektorfund
Koordinater 1024,10/1994,90
- A12/X10: Jernnagle med nitteplade, detektorfund
Koordinater 997,30/2005,70
- A12/X11: Jernsøm, detektorfund
Koordinater 1001,05/2011,85
- A12/X12: Fragment af hvæssesten I Igaliko-sandsten
Løsfund fra mødding ved anlæg 12
- A12/X13: Jernnagle
Løsfund fra bunken.
- A12/X14: Jernsøm
Løsfund fra felterne 1009-1010/1999, lag 4 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X15: Nitteplade af jern
Løsfund fra bunke
- A12/X16: Metalklump
Løsfund fra bunke
- A12/X17: Metalklump
Løsfund fra bunke
- A12/X18: Trækul
Kvadrat 1007/1999, lag 2 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X19: Brændte og ubrændte knogler
Kvadrat 1007/1999, lag 2 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X20: Brændt spæk
Kvadrat 1007/1999, lag 2 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X21: Fragment af bearbejdet fedtsten
Kvadrat 1007/1999
Koordinater 1007,55/1999,43, lag 2 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X22: Bronzenøgle med isiddende fragment af lædersnøre
Kvadrat 1007/999
Koordinat 1007,80/1999,40, lag 2, niv. 167 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)

- A12/X23: Forarbejdet fedtstensfragment
Kvadrat 1007/1999
Koordinater 1007,78/1999,13, lag 3, niv. 163 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X24: Fedtstensfragment, 2 stykker, det ene muligvis forarbejdet
Kvadrat 1008/1999
Koordinater 1008,55/1999,20, top lag 2, niv. 143 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X25: Jernnagle
Kvadrat 1008/1999
Koordinater 1008,22/1999,44, top lag 2, niv. 142 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X26: Fragment af kværnsten
Koordinater: 1008,12/1999,72, lag 2, niv. 142/155 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X27: Fragment af jernnagle
Koordinater 1008,50/1999,86, lag 2, niv. 169 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X28: Fragmentet af skifer med parallelle furer, sandsynligvis fragment af bageplade.
Koordinater 1008,84/1999,19, lag 3, niv. 160 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X29: Fragment af forarbejdet fedtsten
Koordinater 1008,64/1999,86, lag 3, niv. 172 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X30: Fragment af forarbejdet fedtsten
Koordinater 1008,36/1999,87, lag 3, niv. 173 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X31: Ubrændt knogle
Kvadrat 1008/1999, lag 2 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X32: Trækul
Kvadrat 1008/1999, lag 2 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X33: Brændt spæk
Kvadrat 1008/1999, lag 2 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X34: Fragment af forarbejdet fedtsten
Koordinater 1009,21/1999,23, lag 2, niv. 144 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X35: Fragmenter af forarbejdet fedtsten, 3 stykker
Koordinater 1009,00/1999,42, lag 2, niv. 149 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X36: Jernnagle
Koordinater 1009,45/1999,20, lag 2, niv. 167 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)

- A12/X37: Trækul
Kvadrat 1009/1999, lag 2 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X38: Brændt knogle
Kvadrat 1009/1999, lag 2 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X39: Brændt spæk
Kvadrat 1009/1999, lag 2 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X40: Fragment af forarbejdet fedtsten
Koordinater 1010,55/1999,35, lag 2, niv. 157 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X41: Fragment af forarbejdet fedtsten
Koordinater 1010,34/1999,06, top lag 2, niv. 158 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X42: Brændt spæk
Kvadrat 1010/1999, lag 2 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X43: Trækul
Kvadrat 1010/1999, lag 2 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X44: Brændt knogle
Kvadrat 1010/1999, lag 2 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X45: Trækul
Koordinater 1010,31/1999,45, lag 2, niv. 163 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X46: Bortkommet under stormen 4/8 2001
Koordinater 1010,55/1999,35
- A12/X47: Skår af fedtsten
Koordinater 1010,70/1999,78, lag 2, niv. 166 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X48: Skår af fedtsten
1010,80/1999,71, lag 2, niv. 165 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X49: Jernfragment, muligvis et søm
Koordinater 1010,25/1999,65, lag 2? (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X50: Fragment af forarbejdet fedtsten
Kvadrat 1013/1999, lag 3 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X51: Ubrændt knogle
Kvadrat 1007/1999, lag 3 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)

- A12/X52: Brændt spæk
Kvadrat 1007/1999, lag 3 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X53: Trækul
Kvadrat 1007/1999, lag 3 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X54: Fragment af forarbejdet fedtsten
Kvadrat 1007/1999, lag 3 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X55: Fragment af forarbejdet fedtsten
Kvadrat 1007/1999, lag 3, niv. 178 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X56: Flint afslag, fragment af ildslagningssten
Koordinater 1008,16/1999,40, lag 3, niv. 169 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X57: Fragment af forarbejdet fedtsten
Koordinater 1008,38/1999,18, lag 3, niv. 171 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X58: Fragment af jerngenstand
Koordinater 1008,85/1999,78, lag 3, niv. 178 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X59: Brændt spæk
Kvadrat 1008/1999, lag 3 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X60: Trækul
Kvadrat 1008/1999, lag 3 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X61: Ubrændt knogle
Kvadrat 1008/1999, lag 3 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X62: Fragment af forarbejdet fedtsten
Koordinater 1008,62/1999,69, lag 3, niv. 177 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X63: Jordprøve
Kvadrat 1009/1999, lag 3 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X64: Brændt spæk
Kvadrat 1009/1999, lag 3 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X65: Trækul
Kvadrat 1009/1999, lag 3 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X66: Ubrændt knogle
Kvadrat 1009/1999, lag 3 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X67: Fragment af forarbejdet fedtsten
Koordinater 1009,30/1999,29, lag 3 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)

- A12/X68: Brændt spæk
Kvadrat 1010/1999, lag 3 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X69: Ubrændt knogle
Kvadrat 1010/1999, lag 3 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X70: Trækul
Kvadrat 1010/1999, lag 3 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X71: Trækul
Kvadrat 1010/1999, lag 4 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X72: Brændt knogle
Kvadrat 1010/1999, lag 4 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X73: Fragmenteret forarbejdet fedtsten med gennemhulning
Kvadrat 1010/1999, lag 4, niv. 192 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X74: Fragment af forarbejdet fedtsten
Kvadrat 1010/1999, lag 4 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X75: Brændt spæk
Kvadrat 1010/1999, lag 4 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X76: Ubrændt knogle
Kvadrat 1008/1999, lag 4 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X77: Trækul
Kvadrat 1008/1999, lag 4 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X78: Brændt spæk
Kvadrat 1008/1999, lag 4 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X79: Forarbejdet flint, 2 stykker
Kvadrat 1008/1999, lag 4 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X80: Fragment af fedtsten, muligvis forarbejdet
Kvadrat 1008/1999, lag 4 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X81: Sintret ler, muligvis fra støbeprocess
Koordinater 1008,90/1999,65, lag 4, niv 194 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X82: Jernfragment
Koordinater 1008,90/1999,65, lag 4, niv. 194 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X83: Ubrændt knogle
Kvadrat 1009/1999, lag 4 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)

- A12/X84: Brændt spæk
Kvadrat 1009/1999, lag 4 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X85: Trækul
Kvadrat 1009/1999, lag 4 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X86: Jernsøm med bevaret træ
Kvadrat 1009/1999, lag 4 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X87: Fragment af forarbejdet fedtsten
Kvadrat 1009/1999, lag 4 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X88: Fragment af ornamenteret fedtsten
Kvadrat 1009/1999, lag 5 (svarende til lag 3/4 i profilbeskrivelsen)
- A12/X89: Brændt spæk
Kvadrat 1009/1999, lag 5 (svarende til lag 3/4 i profilbeskrivelsen)
- A12/X90: Ubrændt knogle
Kvadrat 1009/1999, lag 5 (svarende til lag 3/4 i profilbeskrivelsen)
- A12/X91: Trækul
Kvadrat 1009/1999, lag 5 (svarende til lag 3/4 i profilbeskrivelsen)
- A12/X92: Ubrændt knogle
Kvadrat 1007/1999, lag 5 (svarende til lag 3/4 i profilbeskrivelsen)
- A12/X93: Trækul
Kvadrat 1007/1999, lag 4 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X94: Brændt spæk
Kvadrat 1007/1999, lag 4 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X95: Fragmenter af forarbejdet fedtsten, 3 stykker
Kvadrat 1007/1999, lag 4 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X96: Forarbejdet brændt hvalknogle
Kvadrat 1007/1999, lag 4 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X97: Flint, muligvis fragment af ildslagningssten
Kvadrat 1014/1999, i vegetationslag
- A12/X98: Brændt spæk
Kvadrat 1009/1999, lag 4 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
(forsvundet i stormvejr den 4/8-01)

- A12/X99: Trækul
Kvadrat 1010/1999, lag 5 (opsamlet under stor sten) (svarende til lag 3/4 i profilbeskrivelsen)
- A12/X100: Fragment af ornamenteret tenvægt
Kvadrat 1009/1999, lag 4 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X101: Sæltand
Kvadrat 1009/1999, lag 4 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X102: Brændt spæk
Kvadrat 1009/1999, lag 4 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X103: Trækul
Kvadrat 1009/1999, lag 4 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X104: Ubrændte knogler
Kvadrat 1009/1999, lag 4 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X105: Jernfragment
Kvadrat 1009/1999, lag 4 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X106: Jordprøve
Kvadrat 1008-1009/1999, lag 8 (ses ikke i profil) (jf. tegning 5)
- A12/X107: Brændt spæk
Kvadrat 1009/1999, lag 6 (ses ikke i profil) (jf. tegning 5)
- A12/X108: Trækul
Kvadrat 1013/1999, lag 2 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X109: Brændt spæk
Kvadrat 1013/1999, lag 2 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X110: Brændt knogle
Kvadrat 1013/1999, lag 2 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X111: Brændt spæk
Kvadrat 1011/1999, lag 2 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X112: Trækul
Kvadrat 1014/1999, lag 2 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X113: Forarbejdet fedtsten, 2 fragmenter, det ene med halv gennemboring, muligvis fragment af tenvægt
Kvadrat 1014/1999, lag 2 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)

- A12/X114: Fragment af forarbejdet fedtsten
Kvadrat 1015/1999, lag 2 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X115: Ubrændt knogle
Kvadrat 1015/1999, lag 2 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X116: Brændt spæk
Kvadrat 1015/1999, lag 2 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X117: Trækul
Kvadrat 1015/1999, lag 2 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X118: Trækul
Kvadrat 1007/1999, lag 10 (svarende til lag 4,5,6,7,8 eller 9 i profilbeskrivelserne)
- A12/X119: Ubrændt knogle
Kvadrat 1007/1999, lag 10 (svarende til lag 4,5,6,7,8 eller 9 i profilbeskrivelserne)
- A12/X120: Brændt spæk
Kvadrat 1007/1999, lag 10 (svarende til lag 4,5,6,7,8 eller 9 i profilbeskrivelserne)
- A12/X121: Er udgået
- A12/X122: Trækul
Kvadrat 1008/1999, lag 10 (svarende til lag 4,5,6,7,8 eller 9 i profilbeskrivelserne)
- A12/X123: Brændt spæk
Kvadrat 1008/1999, lag 10 (svarende til lag 4,5,6,7,8 eller 9 i profilbeskrivelserne)
- A12/X124: Ubrændt knogle
Kvadrat 1010/1999, lag 10 (svarende til lag 4,5,6,7,8 eller 9 i profilbeskrivelserne)
- A12/X125: Brændt spæk
Kvadrat 1010/1999, lag 10 (svarende til lag 4,5,6,7,8 eller 9 i profilbeskrivelserne)
- A12/X126: Trækul
Kvadrat 1010/1999, lag 10 (svarende til lag 4,5,6,7,8 eller 9 i profilbeskrivelserne)
- A12/X127: Gennemboret fedtstensskår
Koordinater 1007,80/1999,70, lag 10, niv. 216 (svarende til lag 4,5,6,7,8 eller 9 i profilbeskrivelserne)
- A12/X128: Trækul
Kvadrat 1009/1999, lag 10 (svarende til lag 4,5,6,7,8 eller 9 i profilbeskrivelserne)
- A12/X129: Brændt spæk
Kvadrat 1009/1999, lag 10 (svarende til lag 4,5,6,7,8 eller 9 i profilbeskrivelserne)

- A12/X130: Brændt knogle
Kvadrat 1009/1999, lag 10 (svarende til lag 4,5,6,7,8 eller 9 i profilbeskrivelserne)
- A12/X131: Fragment af musling
Kvadrat 1007/1999, lag 10 (svarende til lag 4,5,6,7,8 eller 9 i profilbeskrivelserne)
- A12/X132: Trækul
Kvadrat 1007/1999, lag 10 (bunden) (svarende til lag 4,5,6,7,8 eller 9 i profilbeskrivelserne)
- A12/X133: Jernfragment
Koordinater 1008,25/1999,60, lag 10, niv. 230 (svarende til lag 4,5,6,7,8 eller 9 i profilbeskrivelserne)
- A12/X134: Forkullede kviste og trækul
Kvadrat 1010/1999, lag 9 (umiddelbart under lag 7) (ses ikke i profil)
- A12/X135: Jordprøve
Kvadrat 1010/1999, lag 9 (ses ikke i profil)
- A12/X136: Jordprøve
Kvadrat 1013/1999, lag 3 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X137: Randskår af fedtsten
Koordinater 1010,12/2000, lag 3 i profilbeskrivelsen, niv. 182 (svarende til lag 5 i fladebeskrivelsen) (jf. Profiltegning)
- A12/X138: Fragment af forarbejdet fedtsten (X4)
Kvadrat 1013/1999, lag 3 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X139: Brændt hvalknogle
Kvadrat 1013/1999, lag 3 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X140: Trækul
Kvadrat 1013/1999, lag 3 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X141: Brændt spæk
Kvadrat 1013/1999, lag 3 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X142: Brændt knogle
Kvadrat 1013/1999, lag 3 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X143: Fragment af muslingeskal
Kvadrat 1013/1999, lag 3 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X144: Jernfragment
Koordinater 1015,30/1999,65, lag 3, niv. 150 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)

- A12/X160: Jordprøve (profilprøve 1)
Koordinater 1007,40-1008/1999, lag 2 i profilbeskrivelsen, niv. 146 (svarende til lag 2 i fladebeskrivelsen) (prøve taget i profilen)
- A12/X161: Jordprøve (profilprøve 2)
Koordinater 1007-1008/2000, 1007,60, lag 3 i profilbeskrivelsen, niv. 206 (? Det må vist være niv. 156) (svarende til lag 5 i fladebeskrivelsen)
- A12/X162: Jordprøve (profilprøve 3)
Koordinater 1008,40/2000, lag 4 i profilbeskrivelsen, niv. 201 (svarende til lag 5 i fladebeskrivelsen)
- A12/X163: Jordprøve (profilprøve 4)
Koordinater 1007,70/2000, lag 5 i profilbeskrivelsen, niv. 206 (svarende til lag 10 i fladebeskrivelsen)
- A12/X164: Jordprøve (profilprøve 5)
Koordinater 1007,60/2000, lag 6 i profilbeskrivelsen, niv. 226 (svarende til lag 10 i fladebeskrivelsen)
- A12/X165: Jordprøve (profilprøve 6)
Koordinater 1007,60/2000, lag 7 i profilbeskrivelsen, niv. 231 (svarende til lag 10 i fladebeskrivelsen)
- A12/X166: Jordprøve (profilprøve 7)
Koordinater 1010,80/2000, lag 8 i profilbeskrivelsen, niv. 201 (svarende til lag 10 i fladebeskrivelsen)
- A12/X167: Jordprøve (profilprøve 8)
Koordinater 1007,40/2000, lag 9 i profilbeskrivelsen, niv. 236 (svarende til lag 10 i fladebeskrivelsen)
- A12/X168: Jordprøve (profilprøve 9)
Koordinater 1007,70/2000, lag 4 i profilbeskrivelsen, niv. 201 (svarende til lag 10 i fladebeskrivelsen)
- A12/X169: Brændte knogler
Kvadrat 1009/1999, lag 4 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X170: Brændte knogler
Kvadrat 1007/1999, lag 2 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X171: Brændte knogler
Kvadrat 1007/1999, lag 10
- A12/X172: Er udgået

- A12/X173: Brændte knogler
Kvadrat 1007/1999, det nederste niveau af lag 10
- A12/X174: Ubrændte knogler
Kvadrat 1014/1999, lag 3 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X175: Brændte knogler
Kvadrat 1008/1999, lag 3 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X176: Brændte knogler
Kvadrat 1007/1999, lag 3 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X177: Brændte knogler
Kvadrat 1007/1999, lag 4 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X178: Brændte knogler
Kvadrat 1015/1999, lag 2 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X179: Brændte knogler
Kvadrat 1008/1999, lag 4 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X180: Brændte knogler
Kvadrat 1010/1999, lag 3 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X181: Brændte knogler
Kvadrat 1009/1999, lag 3 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X182: Brændte knogler
Kvadrat 1009/1999, lag 4 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X183: Brændte knogler
Kvadrat 1008/1999, lag 2 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X184: Brændte knogler
Kvadrat 1009/1999, lag 5
- A12/X185: Brændte knogler
Kvadrat 1008/1999, lag 10 (svarende til lag 4,5,6,7,8 eller 9 i profilbeskrivelserne)
- A12/X186: Brændt spæk
Kvadrat 1010/1999, lag 2 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)
- A12/X187: Trækul
Kvadrat 1007/1999, det nederste niveau af lag 10 (svarende til lag 4,5,6,7,8 eller 9 i profilbeskrivelserne)
- A12/X188: Brændt knogle
Kvadrat 1010/1999, lag 10 (svarende til lag 4,5,6,7,8 eller 9 i profilbeskrivelserne)

A12/X189: Fragment af brændt hvalknogle
Kvadrat 1007/1999, lag 3, niv. 178 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)

A12/X190: Fragment af brændt hvalknogle
Kvadrat 1007/1999, lag 3 (svarende til lag 2 i profilbeskrivelsen)

Løsfund fra Sandhavn

Løsfund/X1: forarbejdet fedtsten, fundet foran teltene ved graven med grønt klæde

Handel og kommunikation i Nordatlanten.

Rapport om prøveundersøgelserne på den formodede Atlanthavn, Sandhavn, ved Makkarneq, Nanortalik Kommune. Sommeren 2001.

Dagbog

(Ved Dorte Veien Christiansen og fra den 10. august tillige ved Cille Krause)

Mandag den 30. juli 2001:

Vejr: Om dagen fint med høj sol, lunt og ingen vind, om aftenen tåget, koldt og lidt vind.

Landmåler Niels Christian Clemmensen (NCC), dennes hustru Kirsten Clemmensen (KC) og undertegnede (DVC) ankommer til Narsarsuaq med fly fra København. Med flyet er desuden det marinarkæologiske hold bestående af Flemming Rieck (FR) og Jørgen Dencker (JD).

Vi flyver fra Narsarsuaq til Nanortalik med helikopter. Her bliver vi modtaget af H. C. Gulløv (HCG), Hans Kapel (HK), Martin Appelt (MA), Cille Krause (CK), Niels Algreen Møller (NAM) samt Kristine Raahauge (KR), der er museumsinspektør på Nanortalik Museum, og dennes mand Poul Raahauge (PR) .

Efter at have drukket kaffe og spist wienerbrød hos PR og KR fragtes hovedparten af holdet samt al godset ud med en af søværnets skibe fra Grønødal. Dog sejler PK og KR i deres egen båd, mens MA og HK sejler i Silas båd Sonja. De to både kommer først til Sandhavn og havde derfor tid til at udpege et lejrområde.

Søværnets båd ankom først sent til Sandhavn, hvor det er tåget og koldt. Klokken er mange, inden vi har slæbt godset op, teltene er rejst og vi endelig kan komme ned i soveposerne.

Tirsdag den 31. juli 2001:

Vejr: Sol, passende varme, knot og andre insekter, ingen vind.

Pga. den hårde nat er vi sent oppe og bruger faktisk det meste af dagen på at etablere lejren færdig. Dog smutter KR og undertegnede om formiddag ud for at se på ruinerne og lokaliteten generelt.

Sidst på dagen tager undertegnede endnu en rundtur på lokaliteten. Denne gang i selskab med CK, MA, NA samt HCG. Her besigtigede vi ruinerne, men prøvede også at lægge en stratigrafi for, hvordan prøveundersøgelserne skal gribes an. Som hjælp til at orientere os havde jeg medbragt kopier af Ove Baks oversigtsplaner over pladsen, hvilket giver os en hurtig og overskuelig introduktion til området. Kun en enkelt af Ove Baks beskrevne ruiner lykkes det os ikke at finde.

Om aftenen viser det sig vha. Svend Erik Albrethsens rapport med oversigtsplan, at Ove Bak har placeret ruinen lidt forkert, og at vi på ny må kigge efter den i morgen.

Mht. strategi bliver vi enige om, at grave en grøft i møddingen ved anlæg 12 – det store beboelseshus. Baggrunden for dette valg er, at jeg ønsker at få noget daterende materiale op, men samtidig ønsker at få et indblik i det efterladte materiales art og sammensætning samt i bevaringsforholdene. Desuden skal der prøvegraves i nogle mindre anlæg, som findes omkring det store stenhuse (anlæg 1 i Ove Baks nummerering). Det drejer sig om et murforløb (anlæg 1d), en firkantet stensætning (anlæg 1a), en fordybning (anlæg 1b) samt endnu en stensætning med en mindre forsænket område i midten (anlæg 1c). Disse konstruktioner er aldrig blevet registreret. Vi bliver enige om, at vi indtil videre følger Ove Baks nummereringer, og at vi de steder, hvor der kommer yderligere ruiner til, navngiver disse ved at tilføje små bogstaver til et i nærheden allerede eksisterende Ove Bak-nummer.

Onsdag den 8. august 2001:

Stille og rolig start på dagen efter nattens storm (40 meter pr. sekund).

CK, KR, NAM og undertegnede gravede og registrerede videre i møddingen, mens MA fortsatte arbejdet i Thule-tomten. Intet særligt at bemærke fra gravningen.

Om aftenen ordnede CK og undertegnede igen fund.

Torsdag den 9. august 2001:

Regn fra morgenstunden.

Der (CK, NAM, KR og undertegnede) arbejdes videre i møddingen, og i visse kvadratmeter nås næsten i bund. CK og undertegnede diskuterer det videre forløb, samt gennemgår lag-beskrivelser m.m., så CK er i stand til at fortsætte udgravningen i endnu et par dage efter min afrejse.

Efter frokost støder MA til udgravningen i møddingen efter at have afsluttet udgravningen af Thule-tomten i samarbejde med HCG.

Vi slutter omkring kl. 16 pga. den heftige regn. Herefter registrerer CK og undertegnede de sidste fund.

Om aftenen drikkes den sidste vin og whisky – det er meget hyggeligt, og tanken om at forlade lejren og de øvrige deltagere er – på trods af de mange uheldige oplevelser med vejr og vind – er faktisk ret sørgelig.

Fredag den 10. august 2001:

Flot vejr.

Bagagen pakkes sammen, og der gøres klar til forlade lejren.

Kl. 8 afhentes KR af en speedbåd, der skal bringe hende ind til byrådsmøde. Med samme båd ankommer John Vejle fra Frederiksværk, som er meget interesseret i nordboer. John Vejle blev vist rundt af HCG.

Kl. 10.30 ankommer en slæbebåd, der skal slæbe Sonja ind til en mekaniker i Nanortalik. KC, John Vejle og undertegnede kommer ombord på slæbebåden, mens NCC styrer Sonja.

Turen er smuk, solskin og hvaler (pukkel), sæl og fantastiske landskaber – en meget smuk afrejse fra Sandhavn.

Efterfølgende sightseeing i Nanortalik og senere bad og middag hos PR og KR (hvalbøffer og rødvin samt bitter af forskellig slags). HK kommer tilfældigt forbi (hans guidede tur er netop kommet til Nanortalik).

Lørdag den 11. august og søndag den 12. august 2001:

Turen går med rutebåd til Qaqortoq, hvor vi nyder det gode vejr, ser Hvalsø Kirkeruin m.m., en skøn week-end!

Mandag den 13. august 2001:

Afgang til Narsarsuaq, og herfra med fly til København.

Fredag den 10. august 2001:

Efter at have taget afsked med NCC, KC og DVC, tog HCG, MA, NAM og CK tilbage til anlæg 12c, og fortsatte gravning i de to grøfter. MA og NAM gravede og registrerede i grøft 2 (1013-1015), mens HCG og CK gravede og registrerede i grøft 1. MA og NAM har udelukkende gravet i grøft i lag 3 i dag. En del store sten er blevet fjernet og grøften er nu temmelig stenfri. Der er dog et

stykke vej, før den er gravet ned i samme niveau, som i grøft 1. HCG har gravet lagene under lag 5 væk. De bestod af nogle fint aflejrede lagstriber af hhv. brandlag, et tyndt lag med et kompakt indhold af stærkt opløste knogler og nedenunder et gråt lag med den gamle vegetationsoverflade. Ind i mellem var der striber af lyst flyvesand. Lagene løber op og ned af stenene i fladen, hvilket ses som bølger i profilen. Derfor har fladen nogle steder set mere spættet ud end som så.

HCG fandt et gennemboret fedtstensskår og et jernfragment i de to første kvadratmeter i grøften. Vi har fået den ide, at de store sten, der sidder langs den sydlige væg i grøften formodentlig er et vægforløb, og måske passer den med den tidligere iagttagede tværgående vægforløb mellem tredje og fjerde kvadrat i grøft 1.

NAM har banket jernrør i Clemmes indmålte punkter og to af dem er blevet nivelleret: XII= niv. 186 og XIII= niv. 380.

De to andre punkter (X og XI) lå for højt til at kunne nivelleres ind.

Vi sluttede klokken 19.15 efter en dag uden vind og med en del sol og knot.

Lørdag den 11. august 2001:

NAM og CK startede med at ordne fund og give x-numre. Imens rensede HCG profil af i grøft 1 og tjekkede i øvrigt om den nu var gravet helt i bund til undergrund – det var den.

MA og senere NAM gravede grøft 2 i bund. Her lå der under lag 3 et tyndt lag fygesand og under det lå et tyndt lag af det oprindelige vegetationsdække. HCG og CK tegnede profilen i grøft 1 (jf. tegning og beskrivelser). I profilen sidder hvad der ligner en mulig tørvemur bestående af fire skifter: tørv, sand, tørv, sand, tørv, sand og tørv. Der er formodentlig flere bygningsfaser i profilen. De tre store sten i modsatte profil kan være et vægforløb i et tidligere hus, og de to sten i samme niveau, liggende på tværs af grøften, ligner et trin. Dog må der afdækkes en større flade for at få et mere klart billede.

PR og KR kom tilbage om eftermiddagen og medbragte en trillebør fra museet. Vi sluttede ved 16-tiden, nåede at ordne lidt fund inden vi sejlede til Hejlofsnæs og bagefter til Frederiksdal.

Søndag den 12. august 2001: Fri.

Mandag den 12. august 2001:

Først overskyet, dernæst sol og kun lidt vind.

HCG og CK foretog en detailopmåling af tørveskifterne i profilen i grøft 1 (jf. profiltegning 2).

NAM har målet fikspunktet og jernrørene røde. Da grøft 1 var færdig tog MA og NAM jordprøver fra alle lag. HCG og CK tegnede dernæst profilen i grøft 2 (1013-1015/2000).

Begge grøfter blev derefter dækket til.

Derefter blev der lavet lidt praktiske opmålinger m.m.

Magnetisk nord blev målt til 50 grader fra X-aksen mod urets retning.

Den hvalknogle, som stikker op af jorden umiddelbart vest for grøft 1, må være forholdsvis stor og ligger i koordinaten 1000,33/1999,66.

NCC's punkt XIII ligger 18,05 meter fra vores punkt 1000/2000 og punktet XII ligger 17,41 meter væk.

Jordprøver taget i profilen har fået x-numrene X160-168.